

Ο ΚΑΠΕΤΑΝ ΜΑΝΟΥΣΟΣ

ΚΑΙ ΤΑ ΘΕΡΙΑ ΤΟΥ ΑΝΕΜΟΥ

Νουβέλα

Νίκος Χαλιδιάς

Ο Καπετάν Μανούσος
και τα Θεριά του Ανέμου

Ο ΚΑΠΕΤΑΝ ΜΑΝΟΥΣΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΘΕΡΙΑ ΤΟΥ ΑΝΕΜΟΥ

Νουβέλα

Νίκος Χαλιδιάς

© Νίκος Χαλιδιάς, 2026

Όλα τα δικαιώματα διατηρούνται. Κανένα μέρος της παρούσας έκδοσης δεν επιτρέπεται να αναπαραχθεί, να αποθηκευτεί ή να μεταδοθεί με οποιονδήποτε τρόπο χωρίς την προηγούμενη άδεια του δημιουργού, εκτός από σύντομα αποσπάσματα για σκοπούς κριτικής ή παρουσίασης.

Τίτλος: *Ο Καπετάν Μανούσος και τα Θεριά του Ανέμου*
Συγγραφέας: Νίκος Χαλιδιάς

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κεφ. 1	Τα ξύλα του ουρανού	7
Κεφ. 2	Το χρέος.....	13
Κεφ. 3	Ο άνθρωπος με το κόκκινο άλογο	19
Κεφ. 4	Ο Σάντσο του χωριού	25
Κεφ. 5	Το πανηγύρι	31
Κεφ. 6	Η ρωγμή.....	37
Κεφ. 7	Ο λύκος που δεν ερχόταν.....	41
Κεφ. 8	Η νύχτα του δυναμίτη	45
Κεφ. 9	Η σιωπή	51
Κεφ. 10	Ο άνθρωπος που δεν φύλαγε	55
Κεφ. 11	Ο μεγάλος νοτιάς.....	61
Κεφ. 12	Τα θηρία του ανέμου	65

Τα ξύλα του ουρανού

Ήταν τότε που τα πρώτα τηλεγραφόξυλα ανέβαιναν από τη χώρα προς τα χωριά, το ένα πίσω από το άλλο, μαύρα, ψηλά, ίσια, ξένα μέσα στον τόπο. Οι γέροι τα κοίταζαν με δυσπιστία, τα παιδιά με περιέργεια, οι γυναίκες σταυροκοπιούνταν όταν ο νοτιάς έπιανε τα σύρματα και τα έκανε να βογκούν πάνω από τις στέγες.

Ο Μανούσος Καπετανάκης, όμως, τα κοίταζε σαν εχθρούς.

Στεκόταν κάτω από τον πρώτο στύλο, στο ξάγναντο πριν από το χωριό, με τα χέρια δεμένα πίσω από τη μέση. Ήταν ψηλός, ξερός, με γκρίζο μουστάκι και μάτια που δεν ησύχαζαν ποτέ. Τα μάτια του πήγαιναν από τη βάση του ξύλου στο σύρμα, από το σύρμα στις στέγες, από τις στέγες στον κατήφορο όπου έπαιζαν τα παιδιά.

«Δεν είναι καλά στεριωμένο», είπε.

Ο χωροφύλακας, που κάπνιζε λίγο παραπέρα, γέλασε.

«Τρεις πήχες μπήκε στη γης, Μανούσο.»

«Κι η γης πόσο μπήκε στον Θεό;»

Ο χωροφύλακας έβγαλε το τσιγάρο από το στόμα.

«Πάλι άρχισες;»

Ο Μανούσος δεν του αποκρίθηκε. Έκανε δυο βήματα πίσω, έγειρε το κεφάλι και λογάρισε: αν ο στύλος έπεφτε προς τα σπίτια, θα έβρισκε πρώτα τη στέγη του φούρναρη, το σύρμα θα τιναζόταν, το μουλάρι του Σήφη, δεμένο στη γωνιά, θα τρόμαζε και το κάρο θα έπαιρνε την κατηφόρα. Κι εκεί κάτω έπαιζαν τα παιδιά.

«Τι λογαριάζεις;» ρώτησε ο χωροφύλακας.

«Το πού θα πέσει.»

«Δεν θα πέσει.»

Ο Μανούσος τον κοίταξε.

«Όλα πέφτουν.»

«Ε, κάποτε.»

«Το 'κάποτε' είναι η πιο ύπουλη λέξη που έμαθε ο άνθρωπος.»

Ο χωροφύλακας χαμογέλασε.

«Και τι θέλεις να κάμουμε;»

«Να τον βγάλουμε.»

«Τον στύλο;»

«Τον στύλο.»

«Είσαι κουζουλός.»

Ο Μανούσος σήκωσε το βλέμμα. Το σύρμα έτρεμε μέσα στο πρωινό φως σαν λεπτό μαύρο φίδι.

«Μπορεί», είπε.

Και πήρε τον δρόμο για να βρει τσάπα.

* * *

Το χωριό τον ήξερε. Αν άφηνες σκάλα στραβά στον τοίχο, ο Μανούσος θα ερχόταν να την κατεβάσει. Αν έδενες το γαϊδούρι κοντά στο πηγάδι, θα σου χτυπούσε την πόρτα. Αν το παιδί σου ανέβαινε στη συκιά, θα στεκόταν από κάτω και θα φώναζε ώσπου να κατέβει. Κι αν δεν κατέβαινε, θα σκαρφάλωνε ο ίδιος.

Δεν τον ένοιαζε αν τον έβριζες, κι αυτό ακριβώς ήταν που ενοχλούσε περισσότερο τους ανθρώπους.

Ο κουτσομπόλης θέλει να ξέρει· ο Μανούσος δεν ήθελε να ξέρει τίποτε, μονάχα να προλάβει.

Μια φορά είδε τον δεκάχρονο γιο του δασκάλου να περπατά στην άκρη του γκρεμού. Έτρεξε, τον άρπαξε από το μπράτσο και τον τράβηξε τόσο δυνατά που το παιδί έπεσε στα γόνατα κι έκλαψε.

Ο δάσκαλος έγινε θηρίο.

«Ποιος σου 'δωσε το δικαίωμα ν' αγγίξεις το παιδί μου;»

Ο Μανούσος έδειξε τον γκρεμό.

«Ετούτος.»

«Δεν θα 'πεφτε!»

«Κανείς δεν πέφτει», είπε ο Μανούσος, «ώσπου να πέσει.»

Από τότε τον έλεγαν πίσω από την πλάτη του Καπετάν-Κίνδυνο.
Όταν το έμαθε, δεν θύμωσε.

«Καλύτερα από Καπετάν-Δεν-Πειράζει», είπε.

* * *

Το απόγεμα μπήκε στο καφενείο με την τσάπα στον ώμο.
Οι άντρες έπαιζαν χαρτιά. Ο ήλιος έμπαινε λοξά από την πόρτα
κι έκοβε τον καπνό στα δύο.

«Πρέπει να κατεβάσουμε το πρώτο τηλεγραφόξυλο.»

Κανείς δεν σήκωσε το κεφάλι, κι ο καφετζής συνέχισε να πλένει
ποτήρια.

«Καλησπέρα, Μανούσο.»

«Δεν ακούσατε;»

«Ακούσαμε.»

Ένας γέρος άφησε κάτω το χαρτί του.

«Πότε θα πέσει;»

«Τι θα πει πότε;»

«Αύριο; Μεθαύριο; Του χρόνου;»

Γέλια ακούστηκαν.

«Ε, τότε να κατεβάσουμε και τις στέγες», είπε άλλος. «Κι αυτές
πέφτουν.»

«Και τα δέντρα!»

«Και τα βουνά!»

«Και τον ουρανό, μη μας πλακώσει!»

Το καφενείο γέμισε γέλια.

Ο Μανούσος τους κοίταξε έναν έναν χωρίς να θυμώσει, κι αυτό
τους χάλασε περισσότερο το κέφι.

Αν τους μισούσε, θα είχε σωθεί. Θα τους άφηνε να πέσουν, να
καούν, να σπάσουν τα κεφάλια τους, και θα καθόταν στην πόρτα
του να πίνει ρακή. Μα δεν μπορούσε. Κάθε ξένο κεφάλι το ένιωθε
λίγο δικό του. Κάθε παιδί που έτρεχε στον δρόμο γινόταν για μια
στιγμή παιδί του. Κάθε φωτιά σε ξένο σπίτι μπορούσε να γίνει δική
του φωτιά.

Και κάθε άνθρωπος που έλεγε «δεν πειράζει» ξυπνούσε μέσα του έναν πεθαμένο.

Ο Μανούσος χαμίλωσε την τσάπα.

«Γελάτε», είπε.

Οι άλλοι σώπασαν λίγο.

«Καλά κάνετε. Ο άνθρωπος γελά για να μην ακούει το χώμα που σκάβεται από κάτω του.»

Ο καφετζής έσπρωξε ένα ποτήρι ρακή.

«Πιες καμιά ρακή να ηρεμήσεις.»

Ο Μανούσος κοίταξε το ποτήρι.

«Το 'χω δοκιμάσει με τη δική μου. Δεν γίνεται τίποτα.»

Ο καφετζής συνοφρυώθηκε.

«Τότε δεν είναι καλή η ρακή.»

Ο Μανούσος τον κοίταξε.

«Η ρακή είναι καλή.»

«Ε, τότε εσύ δεν διορθώνεσαι.»

Κάποιος στο βάθος γέλασε.

Ο καφετζής έδειξε το ποτήρι.

«Και τι θέλεις, Μανούσο;»

Ο Μανούσος σήκωσε το κεφάλι και, για πρώτη φορά, η φωνή του μαλάκωσε.

«Να μη σας συμβεί τίποτα.»

Τα γέλια κόπηκαν, μα μονάχα για μια στιγμή. Ύστερα κάποιος ξαναμοίρασε τα χαρτιά.

Ο Μανούσος βγήκε. Έξω φυσούσε και τα σύρματα του τηλεγράφου βούιζαν ψηλά. Στάθηκε να τ' ακούσει, ώσπου του φάνηκε πως μιλούσαν.

Η συμφορά, ήξερε, δεν φωνάζει πάντα από μακριά. Δεν έρχεται πάντα καλπάζοντας. Καμιά φορά κάθεται πρώτα ήσυχα ανάμεσά σου: σαν μια μικρή αμέλεια, σαν μια πέτρα που κουνιέται λίγο, σαν ένα σκοινί φαγωμένο, σαν μια μυρωδιά μπαρούτι.

Κάποιος, όμως, πάντα τη βλέπει. Το ζήτημα είναι αν θα μιλήσει.

Ο Μανούσος έκλεισε τα μάτια και, για μια στιγμή, ξαναμύρισε εκείνη τη μυρωδιά: καμένο φυτίλι, σκόνη, αίμα.

Τριάντα χρόνια είχαν περάσει, μα μέσα του δεν είχε περάσει ούτε μια μέρα.

Άνοιξε τα μάτια.

«Δεύτερη φορά όχι», μουρμούρισε.

Και πήγε προς το τηλεγραφόξυλο με την τσάπα.

Το χρέος

Ο παπάς τον πρόλαβε πριν χώσει την τσάπα στη γης. Κατέβαινε από τον πάνω μαχαλά, με το ράσο σπικωμένο λίγο για να μη σέρνεται στη λάσπη. Μόλις είδε τον Μανούσο σκυμμένο στη ρίζα του στύλου, σταμάτησε.

«Ίντα κάνεις αυτού;»

«Σκάβω.»

«Το βλέπω. Γιατί;»

«Να δω πόσο βαθιά τον βάλανε.»

Ο παπάς σταυροκοπήθηκε.

«Χριστέ μου, δώσε μου υπομονή.»

«Άμα είναι καλά, θα τον αφήσω.»

«Κι αν δεν είναι;»

Ο Μανούσος σήκωσε την τσάπα.

«Θα τον ρίξω.»

«Το ξύλο είναι του κράτους.»

«Το χώμα είναι του Θεού.»

«Και ποιος σε διόρισε εσένα φύλακα και του κράτους και του Θεού;»

Ο Μανούσος σώπασε.

Ποιος σε διόρισε; Του το είχαν πει πολλοί, λες και χρειαζόταν σφραγίδα για να νοιαστείς.

«Κανείς», είπε.

«Ε, τότε;»

«Αυτό είναι το κακό. Πως περιμένουμε πάντα να μας διορίσουν.»

Ο παπάς τον κοίταξε ώρα.

«Άφησέ το ξύλο.»

«Γιατί;»

«Γιατί δεν είναι δουλειά σου.»
Ο Μανούσος χαμογέλασε πικρά.
«Πάτερ, άμα δεις έναν άνθρωπο να πηγαίνει κατά τον γκρεμό, θα τον αφήσεις;»
«Όχι.»
«Γιατί;»
«Γιατί είναι άνθρωπος.»
«Ε, το ίδιο λέω κι εγώ.»
«Δεν είναι άνθρωπος το ξύλο.»
«Κάτω από το ξύλο άνθρωποι περνούν.»
Ο παπάς αναστέναξε.
«Εσύ δεν φοβάσαι το ξύλο, Μανούσο.»
Ο άλλος έσφιξε τα χείλη.
«Άλλο φοβάσαι.»
«Άσε τα παλιά.»
«Εσύ δεν τ' αφήνεις.»
«Γιατί δεν μ' αφήνουν.»
Ο παπάς χαμήλωσε τη φωνή.
«Δεν φυλάγεται όλος ο κόσμος, καημένε.»
Ο Μανούσος έδειξε γύρω.
«Μα αν καθένας φύλαγε το κομμάτι που βλέπει;»
Ο παπάς δεν απάντησε.
Ο άνεμος κατέβαινε από το βουνό και τα σύρματα βούιζαν πάνω από τα κεφάλια τους.
«Βαριά ζωή διάλεξες», είπε ο παπάς.
«Δεν τη διάλεξα.»
«Όλες τις ζωές τις διαλέγουμε λίγο.»
Και τράβηξε για το χωριό. Ο Μανούσος έμεινε μόνος, σήκωσε την τσάπα, μα δεν έσκαψε.

* * *

Τη νύχτα δεν κοιμήθηκε.

Η Μαρία είχε πεθάνει τέσσερα χρόνια πριν, μα το κρεβάτι κρατούσε ακόμη το σχήμα της απουσίας της. Ο Μανούσος κοιμόταν πάντα στη δική του μεριά. Στην άλλη δεν άπλωνε ούτε χέρι.

Σηκώθηκε και βγήκε στο κοιμισμένο χωριό, όπου μονάχα εδώ κι εκεί ένα καντήλι τρεμόπαιζε πίσω από παράθυρο.

Περπάτησε δίχως σκοπό ώσπου έφτασε στο μπακάλικο του Στρατί. Την ημέρα είχε δει το βαρέλι με το πετρέλαιο δίπλα στο μαγκάλι και είχε μαλώσει μαζί του.

«Τριάντα χρόνια εκεί είναι», του είχε πει ο Στρατής.

«Μια φορά χρειάζεται.»

Τώρα ο Μανούσος κάθισε σε μια πέτρα απέναντι και κοίταζε τη σκοτεινή πόρτα.

«Τι κάνω εδώ;» ψιθύρισε.

Για πρώτη φορά δεν είχε έτοιμη απάντηση, κι εκείνη τη στιγμή γύρισε η άλλη νύχτα, η νύχτα που δεν έφευγε ποτέ.

Ήταν τριάντα δύο χρονών και δούλευε σ' ένα λατομείο πάνω από τη θάλασσα, όπου άνοιγαν δρόμο με δυναμίτη: έβαζαν τις γομώσεις στον βράχο, άναβαν φυτίλια, φώναζαν κι έτρεχαν πίσω από τον λόφο.

Εκείνο το πρωί ο Μανούσος είχε δει μια σχισμή, μια λεπτή γραμμή πάνω από το σημείο όπου δούλευαν. Έβαλε το χέρι και μικρά χαλίκια έπεσαν.

«Δεν μ' αρέσει», είπε.

Ο επιστάτης γέλασε.

«Πεντακόσια χρόνια αυτού είναι.»

«Σήμερα κάτι άλλαξε.»

«Εσύ άλλαξες.»

Οι εργάτες γέλασαν.

Ο Μανούσος κοίταξε τη σχισμή. Έπρεπε να φωνάξει, να σταματήσει τη δουλειά, να γίνει γελοίος αν χρειαζόταν, να τραβήξει τους ανθρώπους έξω με το ζόρι. Μα ντράπηκε, κι αυτό ήταν το αβάσταχτο: ντράπηκε μήπως γελάσουν.

Μισή ώρα αργότερα ο βράχος έφυγε.

Δεν προηγήθηκε μεγάλος θόρυβος, μονάχα ένα μικρό ξερό «κρακ». Ύστερα όλο το βουνό κατέβηκε.

Τρεις άντρες θάφτηκαν, κι ο ένας ήταν ο αδελφός του, ο Γιώργης, δεκαεννιά χρονών.

Ο Μανούσος έσκαβε με τα χέρια ώσπου έσπασε τα νύχια του και μάτωσε, φωνάζοντας το όνομα του αδελφού του μέχρι που η φωνή του έγινε αέρας.

Τον βρήκαν την αυγή.

Το πρόσωπό του δεν είχε πάθει τίποτα, σαν να κοιμόταν· μονάχα από τη μύτη του είχε τρέξει μια λεπτή γραμμή αίμα.

Η μάνα τους κάθισε δίπλα του, του χάιδεψε το κεφάλι και ρώτησε:

«Δεν το 'δε κανείς;»

Ο Μανούσος στεκόταν πίσω της και δεν μίλησε.

Η μάνα ξαναρώτησε:

«Κανείς δεν είδε πως θα πέσει;»

Ο Μανούσος κοίταξε τα χέρια του.

Ποτέ δεν της είπε.

Από εκείνη τη μέρα η ερώτηση μπήκε μέσα του και ρίζωσε: *Κανείς δεν το 'δε; Κι όμως, εκείνος το είχε δει.*

Αυτό ήταν το σκουλήκι μέσα του. Όχι ο ίδιος ο θάνατος του Γιώργη — ο άνθρωπος πεθαίνει, το ήξερε — αλλά το ότι μπορεί να δει τον θάνατο να πλησιάζει και να ντραπεί να φωνάξει.

Από τότε ο Μανούσος δεν ντραπήκε ξανά.

Τον είπαν τρελό, ανακατωσούρη, γρουσουζή και τον έδιωξαν από σπίτια, μα δεν τον ένοιαζε.

Κάθε βρισιά ήταν πιο ελαφριά από μια φτυαριά χώμα πάνω στο πρόσωπο του Γιώργη.

* * *

Επμέρωνε όταν σηκώθηκε από την πέτρα. Στο μπακάλικο δεν είχε συμβεί τίποτα: το βαρέλι στεκόταν εκεί και το μαγκάλι είχε σβήσει από ώρες.

Ο Μανούσος γέλασε με τον εαυτό του.

«Είδες; Τίποτα.»

Ένωσε για λίγο γελοίος, ένας γέρος που φύλαγε ένα βαρέλι μέσα στη νύχτα, ένας πολεμιστής χωρίς εχθρό.

Κίνησε για το σπίτι.

Στη γωνιά άκουσε βήματα και είδε ένα κορίτσι να τρέχει ξυπόλυτο.

«Μπάριμπα Μανούσο!»

Ήταν η μικρή Ελένη του σαμαρά.

«Τι 'ναι;»

«Έλα! Ο πατέρας δεν ξυπνά. Η μάνα λέει να μην καλέσουμε κανέναν.»

Ο Μανούσος δεν ρώτησε τίποτε άλλο· έτρεξε.

Ο σαμαράς ήταν πεσμένος δίπλα στο κρεβάτι και καιγόταν στον πυρετό.

«Πόσες μέρες;» ρώτησε.

Η γυναίκα χαμήλωσε τα μάτια.

«Δυο.»

«Και δεν φώναξες γιατρό;»

«Δεν ήθελε. Άντρας μου είναι.»

Ο Μανούσος την κοίταξε.

«Γι' αυτό ακριβώς.»

Σε μια ώρα είχε βρει αγωγή. Ως το μεσημέρι ο γιατρός είχε έρθει.

«Άλλη μια μέρα», είπε, «και μπορεί να μην τον προλαβαίναμε.»

Ο Μανούσος βγήκε στην αυλή.

Ο παπάς τον περίμενε.

«Καλά έκαμες.»

Ο Μανούσος κοίταξε τα βουνά.

«Χτες μου 'λεγες να μην ανακατεύομαι.»

«Χτες έσκαβες τηλεγραφόξυλο.»

«Και ποιος θα μου λέει κάθε φορά ποιο είναι το ξύλο και ποιος ο άρρωστος;»

Ο παπάς σώπασε.

«Αυτό είναι το βάσανο, πάτερ. Αν ήξερα πού είναι ο αληθινός κίνδυνος, θα 'μουν σοφός. Μα δεν ξέρω.»

«Κανείς δεν ξέρει.»

«Τότε πρέπει να κοιτάζουμε.»

«Ναι.»

«Πολύ.»

Ο παπάς τον κοίταξε προσεκτικά.

«Όχι τόσο πολύ που να ξεχάσεις να ζεις.»

Ο Μανούσος γέλασε ξερά.

«Εγώ δεν ξέρω πια αν άλλο πράγμα είναι να ζω κι άλλο να φυλάω.»

Ο άνθρωπος με το κόκκινο άλογο

Τρεις μέρες αργότερα μπήκε στο χωριό ένας ξένος. Καβάλα σ' ένα κόκκινο άλογο, με μαύρο σακάκι, άσπρο πουκάμισο και καπέλο της χώρας. Πίσω του ερχόταν ένα μουλάρι φορτωμένο δυο ξύλινα κασόνια κι ένας κοντός, χοντρός άντρας που βάδιζε πεζός βρίζοντας τη σκόνη, τον ήλιο και την ώρα που γεννήθηκε.

Τα παιδιά έτρεξαν πίσω τους, οι γυναίκες βγήκαν στις πόρτες και στο καφενείο τα χαρτιά σταμάτησαν.

Ο Μανούσος στεκόταν έξω από τον φούρνο και, αντί για τον άντρα, κοίταξε το άλογο.

Το ζώο είχε αφρούς στα χείλια και πατούσε παράξενα το δεξί πίσω πόδι.

«Χτυπημένο είναι.»

Ο ξένος τράβηξε τα γκέμια.

«Ποιο;»

«Το άλογο.»

Ο κοντός πέταξε κάτω το σακί του.

«Παναγία μου, αρχίσαμε.»

Ο ξένος κατέβηκε.

«Κτηνίατρος είσαι;»

«Όχι.»

«Πεταλωτής;»

«Όχι.»

«Τότε;»

«Κοίταξα.»

Ο Μανούσος γονάτισε χωρίς να ζητήσει άδεια, μα ο ξένος τον τράβηξε πίσω.

«Μη μου αγγίζεις το άλογο.»

«Έχει πέτρα στην οπλή.»

Ο άντρας γέλασε.

«Κι από δω το είδες;»

Ο κοντός σήκωσε τους ώμους.

«Αφεντικό, δες το. Για να μη μας καταραστεί ο προφήτης.»

Ο ξένος σήκωσε την οπλή και βρήκε μέσα στο πέταλο μια κοφτερή πέτρα σφηνωμένη.

Το γέλιο κόπηκε καθώς ο άντρας έβγαλε την πέτρα, την κοίταξε κι ύστερα σήκωσε τα μάτια στον Μανούσο.

«Πώς σε λένε;»

«Μανούσο.»

«Εμένα Αλέξανδρο Βαρδή.»

Ο κοντός σήκωσε ξανά το σακί.

«Και μένα Μηνά, γιατί άμα περιμένω να ρωτήσει εμένα θα νυχτώσουμε.»

Ο Μανούσος τον κοίταξε.

Ο Μηνάς χαμογέλασε.

«Όλα τα κοιτάς έτσι;»

«Πώς;»

«Σαν να πρόκειται να σπάσουν.»

Ο Μανούσος συλλογίστηκε.

«Όχι. Μερικά έχουν ήδη σπάσει και δεν το ξέρουν.»

Ο Μηνάς άνοιξε τα μάτια.

«Αφεντικό, τούτος θα μας κάνει καλό. Ή θα μας στείλει στον διάολο. Κάτι από τα δυο.»

* * *

Ως το βράδυ το χωριό είχε μάθει πως ο Αλέξανδρος ήταν μηχανικός και είχε έρθει με χαρτιά της διοίκησης για να χαράξει καινούργιο δρόμο μέσα από το φαράγγι.

Στο καφενείο άπλωσε έναν χάρτη.
«Εδώ θα γίνει η πρώτη διάνοιξη», είπε. «Θα χρειαστούμε δυναμίτη.»
Το ποτήρι στα χέρια του Μανούσου σταμάτησε.
«Πού;»
Ο μηχανικός έδειξε.
«Στην Κακή Στροφή;»
«Έτσι τη λέτε;»
«Εκεί ο βράχος είναι σάπιος.»
«Τον εξέτασες;»
«Τον ξέρω.»
«Άλλο να ξέρεις ένα βουνό κι άλλο να ξέρεις τη σύστασή του.»
«Το βουνό δεν έχει μονάχα σύσταση. Έχει τρόπο.»
Ο Αλέξανδρος χαμογέλασε.
«Και ποιος είναι ο τρόπος του;»
«Να περιμένει.»
Ο μηχανικός έγειρε πίσω.
«Έχω ανοίξει δρόμους, Μανούσο.»
«Καλά έκανες.»
«Έχω δουλέψει με δυναμίτη.»
Ο Μανούσος σώπασε.
«Εσύ;» ρώτησε ο Αλέξανδρος.
«Κι εγώ.»
«Τότε ξέρεις.»
«Γι' αυτό μιλώ.»
Ο μηχανικός μάζεψε τον χάρτη.
«Αύριο πάμε στο φαράγγι. Έλα. Δείξε μου τι φοβάσαι.»
Ο Μανούσος σκλήρυνε.
«Δεν φοβάμαι για μένα.»
Ο Αλέξανδρος τον κοίταξε μ' ενδιαφέρον.
«Δεν σε ρώτησα για ποιον φοβάσαι.»

* * *

Το άλλο πρωί ξεκίνησαν τέσσερις: ο Αλέξανδρος, ο Μηνάς, ο κοινοτάρχης κι ο Μανούσος.

Ο Μηνάς κουβαλούσε εργαλεία και βλαστημούσε από τα πρώτα εκατό βήματα.

«Για ποιο λόγο, Θεέ μου, έφτιαξες τα βουνά; Δεν μπορούσες να κάμεις τον κόσμο ίσιο;»

Ο Μανούσος γύρισε.

«Για να λαχανιάξεις και να κλείνεις το στόμα σου.»

Ο Μηνάς έβαλε τα γέλια.

«Εσένα σε συμπάθησα.»

«Κακό σημάδι.»

Όταν έφτασαν στην Κακή Στροφή, ο Μανούσος σταμάτησε. Μια σκοτεινή ρωγμή έτρεχε λοξά πάνω στον βράχο.

«Εδώ.»

Ο Αλέξανδρος χτύπησε τον βράχο με μικρό σφυρί, άκουσε προσεκτικά, ξαναχτύπησε και πέρασε ένα μεταλλικό εργαλείο στη ρωγμή.

«Φυσική ασυνέχεια. Δεν είναι παράξενο.»

«Ούτε ο θάνατος είναι παράξενος.»

Ο Αλέξανδρος αναστέναξε.

«Δεν πέφτει έτσι ένας βράχος.»

Ο Μανούσος πάγωσε, γιατί την ίδια φράση την είχε ξανακούσει, με άλλα λόγια, πριν τριάντα χρόνια.

Άρπαξε τον μηχανικό από το μπράτσο.

«Δεν θα βάλεις δυναμίτη εδώ.»

Ο Αλέξανδρος τραβήχτηκε.

«Άφησέ με.»

«Ορκίσου.»

«Δεν ορκίζομαι σε κάθε άνθρωπο που φοβάται έναν βράχο.»

«Δεν φοβάμαι τον βράχο!»

Η φωνή του αντήχησε στο φαράγγι.

«Τότε τι φοβάσαι;»

Ο Μανούσος άνοιξε το στόμα.

Μπροστά του στάθηκε για μια στιγμή ο Γιώργης, δεκαεννιά χρονών για πάντα.

Ο Μανούσος έδειξε τους άλλους.

«Εσάς.»

Ο Αλέξανδρος σώπασε.

«Δεν σου λέω πως θα πέσει», συνέχισε ο Μανούσος. «Σου λέω πως μπορεί.»

«Όλα μπορεί.»

«Αυτό λέω! Κι επειδή όλα μπορεί, ο άνθρωπος πρέπει να έχει τα μάτια ανοιχτά.»

«Αν ζεις έτσι, δεν κάνεις τίποτα.»

«Κάνεις πιο προσεκτικά.»

«Δεν ανοίγεις δρόμους.»

«Ανοίγεις αλλού.»

«Δεν χτίζεις σπίτια.»

«Τα χτίζεις καλύτερα.»

«Δεν αφήνεις το παιδί σου να βγει από την πόρτα.»

Ο Μανούσος κοντοστάθηκε.

«Το αφήνεις. Μα του μαθαίνεις να κοιτά τον δρόμο.»

Ο Αλέξανδρος τον κοίταξε πολλή ώρα.

Ύστερα έσκυψε πάλι στη ρωγμή.

«Θα την εξετάσω.»

«Καλά.»

«Δεν είπα ότι έχεις δίκιο.»

Ο Μανούσος κοίταξε τον βράχο.

«Δεν θέλω να έχω δίκιο.»

Ο μηχανικός γύρισε.

«Όχι.»

«Μακάρι να ήμαι ο πιο μεγάλος κουζουλός της Κρήτης.»

Το είπε τόσο απλά, που κανείς δεν γέλασε.

* * *

Στην επιστροφή ο Μηνάς έμεινε πίσω μαζί του.

«Ξέρεις τι νομίζω;» είπε.

«Όχι.»

«Πως δεν φοβάσαι μήπως πεθάνει κανείς.»

Ο Μανούσος τον κοίταξε απότομα.

«Τι φοβάμαι;»

«Μήπως πεθάνει κανείς και φταις εσύ.»

Ο Μανούσος σταμάτησε.

Ο Μηνάς προχώρησε δυο βήματα και γύρισε.

«Δεν είναι το ίδιο.»

«Δεν ξέρεις τίποτα.»

«Σωστά. Γι' αυτό έχω χώρο να μάθω.»

Ο Μανούσος έκανε να φύγει.

Ο Μηνάς ακολούθησε.

«Η μάνα μου φοβόταν τα πάντα», είπε. «Μην τρέξεις, μην κολυμπήσεις, μην ξενυχτήσεις, μην αγαπήσεις αυτήν, μην πας εκεί. Πέθανε ογδόντα έξι χρονών.»

«Καλά πήγε.»

«Καθόλου. Τα μισά χρόνια τα πέρασε περμιμένοντας το κακό.»

Ο Μανούσος σκλήρυνε.

«Δεν είμαι έτσι.»

«Όχι.»

«Τότε γιατί το λες;»

Ο Μηνάς χαμογέλασε.

«Γιατί μπορεί να γίνεις.»

Ο Μανούσος θέλησε να θυμώσει, μα αντί γι' αυτό γέλασε.

Ήταν η πρώτη φορά που ο Μηνάς τον άκουγε να γελά στ' αλήθεια.

Ο Σάντσο του χωριού

Από εκείνη τη μέρα ο Μηνάς άρχισε να τον ακολουθεί, όχι πάντα και σίγουρα όχι επειδή πίστευε στους φόβους του. Ακριβώς το αντίθετο:

Τον ακολουθούσε για να τον τραβά πίσω στη γης.

Όταν ο Μανούσος έβλεπε ένα παιδί πάνω σε ξερολιθιά και ξεκινούσε τρέχοντας, ο Μηνάς τον έπιανε από το μανίκι.

«Άσ' το.»

«Θα πέσει.»

«Περπατά εκεί κάθε μέρα.»

«Γι' αυτό θα πέσει. Συνήθισε.»

«Άσ' το να φτάσει στην άκρη.»

Ο Μανούσος έβραζε, μα περιμένε.

Το παιδί έφτανε στην άκρη, πηδούσε κάτω κι έφευγε.

Ο Μηνάς άνοιγε τα χέρια.

«Είδες;»

«Τυχερός.»

«Μανούσο, αν όλοι οι άνθρωποι που δεν παθαίνουν τίποτα είναι τυχεροί, τότε η τύχη δουλεύει περισσότερο από μας.»

Άλλη φορά ο Μανούσος είδε μια γυναίκα να κουβαλά στάμνα με ραγισμένο χερούλι.

«Άστη κάτω!»

Η γυναίκα τρόμαξε.

Ο Μηνάς πετάχτηκε.

«Μη φοβάσαι, κυρά μου. Δεν είδε διάβολο. Το χερούλι είδε.»

«Θα σπάσει», είπε ο Μανούσος.

«Και τι θα γίνει; Θα χυθεί νερό.»

«Μπορεί να της πέσει στο πόδι.»

«Στάμνα είναι, όχι κανόνι.»

Η γυναίκα γέλασε και την άφησε κάτω.

Το χερούλι έσπασε και η στάμνα κύλησε ώσπου κομματιάστηκε.

Ο Μανούσος κοίταξε τον Μηνά.

Ο Μηνάς αναστέναξε.

«Μη χαίρεσαι.»

«Δεν χαίρομαι.»

«Το μουστάκι σου χαίρεται.»

Κι έτσι έγιναν ένα παράξενο ζευγάρι: ο ένας έβλεπε κινδύνους, ο άλλος έβλεπε τον κίνδυνο του να βλέπεις παντού κινδύνους, κι ίσως, δίχως να το ξέρουν, ο ένας φύλαγε τον άλλο.

* * *

Ο Μηνάς είχε έρθει για τρεις βδομάδες και έμεινε μίνες. Ο Αλέξανδρος τον είχε για επιστάτη και βοηθό, μα η αληθινή του τέχνη ήταν άλλη: ήξερε να μιλά με ανθρώπους που δεν συμφωνούσαν μεταξύ τους χωρίς να τους κάνει να θέλουν να αλληλοσκοτωθούν.

Είχε γυρίσει λιμάνια, δρόμους και εργοτάξια, κι έτσι ήξερε από μουλάρια, σχοινιά, βλαστήμιες και αφεντικά. Ήξερε επίσης να πίνει αργά και να τρώει σαν να εκτελούσε ιερό καθήκον.

«Το στομάχι», έλεγε, «είναι ο μόνος θεός που, άμα τον περιφρονήσεις, σου απαντά την ίδια ώρα.»

Ο Μανούσος τον έλεγε ασεβή κι ο Μηνάς τον έλεγε άγιο χωρίς άδεια.

Μια μέρα κάθονταν κάτω από μια ελιά και έβλεπαν τους εργάτες να μετρούν τον δρόμο.

«Εσύ από πού είσαι;» ρώτησε ο Μανούσος.

«Από παντού όπου δεν με ήθελαν και λίγο από Χανιά.»

«Οικογένεια;»

Ο Μηνάς έκοψε ψωμί.

«Είχα.»

Ο Μανούσος δεν ρώτησε άλλο.

Μετά από λίγο ο Μηνάς είπε μόνος του:

«Ένα παιδί.»

Ο Μανούσος γύρισε.

«Πέθανε;»

«Όχι.»

«Τότε;»

«Ζει με τη μάνα του στην Αθήνα. Δεν με θέλει.»

Ο Μανούσος έμεινε ήσυχος.

«Γιατί;»

Ο Μηνάς χαμογέλασε χωρίς χαρά.

«Γιατί όταν ήταν μικρός ήθελα να γίνω ο πατέρας που δεν είχα. Κι επειδή δεν ήξερα πώς, έγινα δεσμοφύλακας. Μην πας, μην κάνεις, μην αργήσεις, μην αντιμιλήσεις. Έλεγα πως τον προσέχω. Εκείνος έλεγε πως τον έπνιγα.»

Ο Μανούσος έσπασε ένα κλαδάκι.

«Ίσως ήταν αχάριστος.»

Ο Μηνάς γέλασε.

«Βλέπεις; Εσύ είσαι έτοιμος να με δικαιώσεις πριν ακούσεις την άλλη πλευρά.»

«Εσύ το λες.»

«Το λέω τώρα. Τότε όχι.»

Κοίταξε τους εργάτες.

«Μερικές φορές η αγάπη είναι σαν πολύ σφιχτό σκοινί. Λες πως κρατά το καράβι. Όσπου βλέπεις πως του 'χει κόψει το ξύλο.»

Ο Μανούσος δεν απάντησε.

Το βράδυ όμως, όταν γύρισε σπίτι, θυμήθηκε την κόρη του, τη Δέσποινα.

Ζούσε στη χώρα με τον άντρα της και δυο παιδιά κι ερχόταν λιγότερο απ' όσο παλιά.

Την τελευταία φορά είχαν μαλώσει γιατί ο Μανούσος είχε πει στον γαμπρό του πως δεν έπρεπε να αφήνει τα παιδιά να πηγαίνουν μόνα τους ως τη θάλασσα.

«Πατέρα», του είχε πει η Δέσποινα, «άσε με να μεγαλώσω τα παιδιά μου.»

«Δεν σου είπα πώς να τα μεγαλώσεις.»

«Μου λες πώς να τα κρατήσω ζωντανά από τότε που γεννήθηκαν.»

Τότε ο Μανούσος είχε θυμώσει.

Τώρα, στο άδειο σπίτι, άκουσε ξανά τα λόγια.

Κι ένιωθε για μια στιγμή πως ο Μηνάς είχε ανοίξει ένα παράθυρο που εκείνος χρόνια κρατούσε κλειστό.

Το έκλεισε αμέσως.

* * *

Οι μέρες περνούσαν. Ο δρόμος άρχισε να τρώει λίγο λίγο την πλαγιά.

Ο Αλέξανδρος έκανε μετρήσεις στη ρωγμή της Κακής Στροφής και έφερε δεύτερο μηχανικό από τη χώρα. Μαζί χτύπησαν τον βράχο, μέτρησαν, άνοιξαν μικρές οπές και παρατήρησαν την πλαγιά μετά από βροχή.

«Δεν είναι επικίνδυνος», είπε τελικά ο Αλέξανδρος.

Ο Μανούσος δεν πείστηκε.

«Σήμερα.»

«Και αύριο, όσο μπορούμε να ξέρουμε.»

«Το 'όσο μπορούμε' είναι τίμιο. Το 'ξέρουμε' όχι.»

Ο Αλέξανδρος τον κοίταξε κουρασμένα.

«Έκανα ό,τι μου ζήτησες. Περισσότερα απ' όσα χρειαζόταν.»

«Δεν σου ζήτησα χάρη.»

«Το ξέρω. Αυτό είναι το πρόβλημα.»

Ο Μανούσος συνοφρυώθηκε.

«Ποιο;»

«Ότι δεν ζητάς ποτέ. Απαιτείς.»

Ο Μηνάς, που ήταν δίπλα, χαμήλωσε τα μάτια.

Ο Μανούσος είδε την κίνηση.

«Κι εσύ συμφωνείς;»

Ο Μηνάς ξύστηκε στο σαγόνι.

«Συμφωνώ πως όταν λες 'πρόσεχε', ακούγεται σαν 'υπάκουσε'.»

«Και τι θες να λέω;»

«Το πρώτο. Χωρίς το δεύτερο.»

Ο Μανούσος έφυγε χωρίς να χαιρετήσει.

Εκείνο το βράδυ περπάτησε ως το πρώτο τηλεγραφόξυλο και το κοίταξε να στέκεται ακίνητο, με ένα χελιδόνι καθισμένο στο σύρμα.

«Εσύ τουλάχιστον δεν μου αντιμιλάς», είπε.

Το χελιδόνι πέταξε.

«Κι εσύ», μουρμούρισε ο Μανούσος.

Το πανηγύρι

Τον Αύγουστο έγινε το πανηγύρι της Παναγίας.

Το χωριό που όλον τον χρόνο μάλωνε με τη φτώχεια, εκείνη τη μέρα αποφάσιζε πως ήταν πλούσιο. Άσπρα τραπεζομάντιλα βγήκαν στις αυλές, αρνιά μπήκαν στους φούρνους, τα βαρέλια άνοιξαν, βιολιά και λαούτα ακούστηκαν από νωρίς.

Ο Μανούσος δεν μισούσε τη χαρά των πανηγυριών· μισούσε την απροσεξία που γεννούσε η χαρά.

«Σήμερα θα μείνεις δίπλα μου», του είπε ο Μηνάς.

«Γιατί;»

«Για να σε φυλάω.»

«Από τι;»

«Από σένα.»

Ο Μανούσος γέλασε, ο Μηνάς όμως όχι.

«Το λέω σοβαρά. Σήμερα θα δεις φωτιές, παιδιά που τρέχουν, μεθυσμένους, σκάλες, μαχαίρια, άλογα και ανθρώπους που χορεύουν πάνω σε τραπέζια. Αν πας να σώσεις όλους, θα χρειαστούμε εμείς γιατρό.»

«Εγώ θα κοιτάζω.»

«Αυτό φοβάμαι.»

Στην πλατεία είχαν κρεμάσει φανάρια από σκοινί, κι ο Μανούσος κοίταξε αμέσως τους κόμπους.

Ο Μηνάς τον σκούνητξε.

«Όχι.»

«Τι όχι;»

«Ό,τι σκέφτεσαι.»

«Ο αριστερός κόμπος είναι χαλαρός.»

«Θα πέσει φανάρι;»

«Μπορεί.»

«Και θα πεθάνει άνθρωπος;»

«Μπορεί να πάρει φωτιά το σκoinί.»

«Κι από το σκoinί η τέντα;»

«Ναι.»

«Κι από την τέντα το καφεενείο;»

«Τώρα με κοροϊδεύεις.»

«Όχι. Σε ακολουθώ.»

Ο Μανούσος τον αγριοκοίταξε.

Ο Μηνάς έβαλε ένα κομμάτι κρέας στο στόμα.

«Φάε.»

«Δεν πεινώ.»

«Αυτό είναι αφύσικο. Πάμε στον παπά.»

Για μισή ώρα ο Μανούσος άντεξε.

Ύστερα είδε τον μικρό Λευτέρη, γιο του φούρναρη, να σκαρφαλώνει στο πεζούλι πίσω από τους μουσικούς. Πίσω του υπήρχε χαμηλή κατηφόρα, όχι γκρεμός, μα ο Μανούσος είδε στο μυαλό του το παιδί να γλιστρά, να πέφτει πάνω στα μπουκάλια, γυαλιά να μπαίνουν στον λαιμό.

«Λευτέρη!»

Το παιδί δεν άκουσε από τη μουσική.

Ο Μανούσος προχώρησε.

Ο Μηνάς τον έπιασε.

«Άσ' το.»

«Είναι στην άκρη.»

«Έχει χώμα από πίσω.»

«Έχει μπουκάλια κάτω.»

«Μανούσο.»

Το παιδί σήκωσε τα χέρια και άρχισε να ισορροπεί παίζοντας.

Ο Μανούσος τινάχτηκε.

Ο Μηνάς τον κράτησε.

«Μη!»

«Άφησέ με!»

Ο Μανούσος τραβήχτηκε τόσο απότομα που έπεσε πάνω σε έναν

άντρα που κρατούσε δίσκο. Τα ποτήρια έφυγαν, ένα έσπασε, ο άντρας παραπάτησε, έσπρωξε μια γυναίκα, εκείνη έπεσε πάνω σε παιδί.

Η μουσική σταμάτησε και ένα παιδί άρχισε να κλαίει. Δεν ήταν ο Λευτέρης, αλλά η μικρή Άννα του χασάπη, που είχε σκίσει το γόνατό της σε ένα γυαλί.

Ο Μανούσος πάγωσε.

Το αίμα έτρεχε λίγο, τίποτα σοβαρό· η μάνα την πήρε αγκαλιά, ενώ ο χασάπης γύρισε και είδε τον Μανούσο.

«Τι έκανες;»

«Εγώ...»

«Τι έκανες;»

Ο Μηνάς μπήκε ανάμεσά τους.

«Ηρέμησε. Μικρό είναι.»

Ο Μανούσος δεν άκουγε.

Κοίταζε το αίμα στο γόνατο του παιδιού.

Ο Λευτέρης είχε ήδη κατεβεί από το πεζούλι και έτρωγε λουκούμι.

Ο κίνδυνος που είχε δει δεν έγινε· εκείνος που δεν είχε δει ήταν ο ίδιος του ο ώμος που έσπρωξε τον δίσκο.

«Πάμε», είπε ο Μηνάς.

Ο Μανούσος δεν κουνήθηκε.

«Πάμε.»

Τον τράβηξε από την πλατεία.

* * *

Έφτασαν ως το ξωκλήσι χωρίς να μιλήσουν. Ο Μανούσος κάθισε στο πεζούλι, ενώ ο Μηνάς έμεινε όρθιος.

«Πες το», είπε ο Μανούσος.

«Τι;»

«Αυτό που θες.»

Ο Μηνάς κάθισε δίπλα του.

«Δεν θέλω να πω τίποτα.»

«Πες πως φταίω.»

«Έσπρωξες άνθρωπο. Έπεσαν ποτήρια. Ένα παιδί χτύπησε. Ναι, φταις.»

Ο Μανούσος έσφιξε τα δόντια.

«Δεν το ήθελα.»

«Ούτε οι περισσότεροι που κάνουν κακό το θέλουν.»

Ο Μανούσος γύρισε απότομα.

«Με βάζεις μαζί τους;»

«Δεν σε βάζω πουθενά. Σου λέω πως η πρόθεση δεν είναι μαγικό νερό να ξεπλένει ό,τι γίνεται.»

Η κουβέντα έπεσε βαριά.

Ο Μανούσος κοίταξε τα χέρια του.

«Ήθελα να προλάβω.»

«Το ξέρω.»

«Αν το παιδί έπεφτε;»

«Δεν έπεσε.»

«Μπορούσε.»

«Μπορούσε και να μη πέσει. Όπως δεν έπεσε.»

Ο Μανούσος σηκώθηκε.

«Εύκολο είναι για σένα. Δεν έχεις δει.»

Ο Μηνάς σηκώθηκε κι αυτός.

«Έχω δει άλλα.»

«Δεν ξέρεις τι είναι να ξέρεις πως μπορούσες να...»

Σταμάτησε.

Ο Μηνάς περιμένε.

Ο Μανούσος δεν συνέχισε.

«Να τι;»

«Τίποτα.»

«Να σώσεις τον αδελφό σου;»

Ο Μανούσος γύρισε σαν να τον χτύπησαν.

«Ποιος σου είπε;»

«Το χωριό μιλά. Εγώ ακούω λιγότερο απ' όσο νομίζουν, αλλά περισσότερο απ' όσο θέλω.»

Ο Μανούσος έπιασε το μπράτσο του.

«Δεν ξέρουν.»

«Τι δεν ξέρουν;»

Ο Μανούσος τον άφησε.

«Τίποτα.»

Έφυγε.

Ο Μηνάς δεν τον ακολούθησε.

Το πανηγύρι συνέχισε πίσω τους: το λαούτο ξανάρχισε, κάποιος φώναξε, κάποιος γέλασε.

Ο κόσμος, σκέφτηκε ο Μηνάς, είχε αυτή την παράξενη δύναμη: συνέχιζε ακόμη κι όταν ένας άνθρωπος πίστευε πως είχε τελειώσει.

Η ρωγμή

Δυο μέρες μετά το πανηγύρι, ο Αλέξανδρος έδωσε εντολή να αρχίσει η διάνοιξη στην Κακή Στροφή.

Δεν θα έβαζαν μεγάλη γόμωση, μόνο μικρές τρύπες, λίγα εκρηκτικά και ελεγχόμενη αποκόλληση. Είχαν σημειώσει τη ρωγμή, στηρίζει το πάνω τμήμα και καθαρίζει το μονοπάτι.

Ο Μανούσος τα άκουσε όλα χωρίς στ' αλήθεια να ακούσει τίποτα, γιατί η λέξη «δυναμίτης» είχε γίνει μέσα του καμπάνα.

Πήγε στο εργοτάξιο πριν από την αυγή.

Ο Αλέξανδρος τον βρήκε να στέκεται μπροστά στον βράχο.

«Δεν μπορείς να είσαι εδώ όταν αρχίσουμε.»

«Θα είμαι μακριά.»

«Όχι. Θα είσαι στο χωριό.»

«Γιατί;»

«Γιατί δεν σε εμπιστεύομαι.»

Ο Μανούσος θίχτηκε.

«Εμένα;»

«Εσένα.»

«Εγώ σας προειδοποιώ.»

«Και εγώ τώρα προειδοποιώ εσένα. Μην πλησιάζεις.»

Ο Μανούσος έσφιξε το ραβδί.

«Θα γίνει ζημιά.»

«Οι μετρήσεις λένε όχι.»

«Οι μετρήσεις δεν έχουν μάνα.»

Ο Αλέξανδρος τον κοίταξε σκληρά.

«Και ο φόβος δεν έχει λογική.»

Ο Μανούσος έφυγε, μα δεν πήγε στο χωριό.

Ανέβηκε σε μια πλαγιά απέναντι και κάθισε πίσω από θυμάρι.
Από εκεί έβλεπε το εργοτάξιο.

Ο Μηνάς τον βρήκε μια ώρα αργότερα.

«Ήξερα πως θα είσαι εδώ.»

«Πώς;»

«Γιατί είπα: πού θα πάει ένας άνθρωπος όταν του πουν να μη δει;
Εκεί που βλέπει καλύτερα.»

Κάθισε δίπλα του.

«Φύγε», είπε ο Μανούσος.

«Όχι.»

«Μπορεί να γίνει κατολίσθηση.»

«Γι' αυτό είμαστε αρκετά μακριά.»

Ο Μανούσος κοίταζε κάτω.

Οι εργάτες έβαλαν τις γομώσεις κι ύστερα απομακρύνθηκαν. Ο Αλέξανδρος μέτρησε τους ανθρώπους, τους έλεγξε δεύτερη φορά και έδωσε σήμα.

Ο Μανούσος άρχισε να ανασαίνει γρηγορότερα.

«Γιώργη», του ξέφυγε.

Ο Μηνάς γύρισε.

Δεν είπε τίποτα.

Ακούστηκε η έκρηξη, το βουνό τινάχτηκε και σκόνη ανέβηκε.

Ο Μανούσος σηκώθηκε απότομα.

«Πέφτει!»

Έκανε να τρέξει προς τα κάτω.

Ο Μηνάς τον άρπαξε.

«Περίμενε!»

«Άφησέ με!»

«Περίμενε!»

Η σκόνη άρχισε να καθαρίζει. Ο βράχος στεκόταν, το ίδιο και η ρωγμή, ενώ οι εργάτες έβγαιναν από τα καταφύγια ένας ένας, ώσπου φάνηκαν όλοι. Ο Αλέξανδρος σήκωσε το χέρι: όλα καλά.

Ο Μανούσος έμεινε όρθιος και ένιωσε κάτι που δεν περιέμενε — όχι ανακούφιση, αλλά ντροπή.

Η παλιά ντροπή είχε επιστρέψει από την ανάποδη: τότε είχε

ντραπεί που φοβήθηκε, ενώ τώρα ντρεπόταν επειδή φοβήθηκε και δεν έγινε τίποτα.

«Πάμε», είπε ο Μηνάς.

Ο Μανούσος δεν κουνήθηκε.

«Είδες;» είπε τελικά. «Σήμερα δεν έπεσε.»

Ο Μηνάς τον κοίταξε.

«Μανούσο, μην κλέβεις την αλήθεια επειδή δεν σου αρέσει.»

«Τι κλέβω;»

«Δεν έπεσε. Τελεία. Μην βάζεις το 'σήμερα' για να κρατήσεις τον φόβο ζωντανό.»

Ο Μανούσος αγρίεψε.

«Και αύριο;»

«Αύριο θα δούμε αύριο.»

«Έτσι πέθανε ο Γιώργης.»

Η φράση βγήκε πριν την προλάβει.

Ο Μηνάς σώπασε.

Ο Μανούσος γύρισε το πρόσωπο.

«Τι έγινε με τον Γιώργη;»

«Τίποτα.»

«Μόλις είπες πως έτσι πέθανε.»

Ο Μανούσος πήρε τον κατήφορο.

Ο Μηνάς τον ακολούθησε χωρίς άλλη ερώτηση.

* * *

Το βράδυ ο Μανούσος πήγε μόνος στο νεκροταφείο.

Βρήκε τον τάφο του Γιώργη κάτω από μια αγριελιά. Η πέτρα είχε μαυρίσει.

Κάθισε.

«Δεν έπεσε», είπε.

Ο νεκρός δεν απάντησε.

«Τον ακούς; Δεν έπεσε.»

Έμεινε ώρα.

«Τότε εσύ γιατί έπεσες;»

Ο αέρας κούνησε την αγριελιά.

Ο Μανούσος έκλεισε τα μάτια.

Για πρώτη φορά του πέρασε από το μυαλό μια σκέψη που τον τρόμαξε περισσότερο από τη ρωγμή.

Μήπως δεν φύλαγε τους ζωντανούς;

Μήπως φύλαγε έναν νεκρό;

Μήπως κάθε άνθρωπος που τραβούσε από έναν γκρεμό, κάθε παιδί που μάλωνε, κάθε βαρέλι που μετακινούσε, κάθε στύλος που ήθελε να γκρεμίσει, ήταν μια προσπάθεια να γυρίσει πίσω εκείνο το πρωινό;

Να ξαναμπεί στο λατομείο, να ανοίξει το στόμα, να φωνάξει, να τραβήξει τον Γιώργη από το μανίκι· να γίνει τώρα αυτό που δεν έγινε τότε.

Ο Μανούσος πετάχτηκε όρθιος.

«Όχι.»

Η φωνή του αντήχησε ανάμεσα στους τάφους.

«Δεν είναι αυτό.»

Μα κανείς δεν του είχε πει πως είναι.

Κι αυτό τον φόβισε περισσότερο.

Ο λύκος που δεν ερχόταν

Μετά την έκρηξη ο δρόμος προχώρησε, ενώ η Κακή Στροφή έμεινε στη θέση της.

Κάθε πρωί ο Μανούσος περνούσε από μακριά, κοίταζε τη ρωγμή και συνέχιζε, χωρίς να μιλά στον Αλέξανδρο ούτε εκείνος στον Μανούσο.

Μονάχα ο Μηνάς ερχόταν τα βράδια και καθόταν στην αυλή του.

Άλλοτε έφερνε ψωμί. Άλλοτε τυρί. Μια φορά έφερε δυο μικρά ψάρια και τα έψησε ο ίδιος γιατί, όπως είπε, «αν περμιένω από σένα να θυμηθείς πως έχεις στομάχι, θα πεθάνουμε κι οι δυο από ευγένεια».

Ο Μανούσος γελούσε λίγο.

Μα μέσα του κάτι είχε αρχίσει να σκληραίνει.

Όσο περισσότερο ο κόσμος αποδείκνυε πως δεν κινδύνευε, τόσο πιο πολύ εκείνος ένιωθε πως απλώς δεν είχε φανερωθεί ακόμη το κακό.

Ένα πρωί είδε τον Στρατή να φορτώνει σακιά σε κάρο.

«Πολλά έβαλες.»

Ο Στρατής δεν γύρισε.

«Το αριστερό ξύλο έχει ράγισμα.»

«Το ξέρω.»

«Και πας να φορτώσεις κι άλλο;»

«Θα κρατήσει.»

«Πώς το ξέρεις;»

Ο Στρατής γύρισε.

«Γιατί ό,τι μου λες πως θα σπάσει, δεν σπάει.»

Ο Μανούσος πάγωσε.

Ο Στρατής το είπε γελώντας. Οι άλλοι γύρω γέλασαν μαζί του.
Ο Μανούσος δεν γέλασε.

Εκείνο το απόγευμα πέρασε από το σπίτι του χασάπη. Είδε καπνό να βγαίνει από ένα παράθυρο.

Χτύπησε δυνατά.

«Φωτιά!»

Η γυναίκα του χασάπη βγήκε με τα χέρια αλευρωμένα.

«Τι φωτιά;»

«Καπνίζει μέσα.»

«Ψήνω πιπεριές.»

Δυο γειτόνισσες έβαλαν τα γέλια.

Την άλλη μέρα είδε ένα άλογο δεμένο με κοντό σκοινί κι έτρεξε να το λύσει.

Ο ιδιοκτήτης τον πρόλαβε.

«Άσ' το, Μανούσο.»

«Θα πνιγεί αν τρομάξει.»

«Άσ' το.»

«Το σκοινί είναι πολύ κοντό.»

«Άσ' το!»

Η φωνή ήταν σκληρή.

Ο Μανούσος άφησε το σκοινί.

Ο άντρας πήρε το άλογο κι έφυγε.

Και τότε ο Μανούσος κατάλαβε κάτι χειρότερο από το να τον κοροϊδεύουν.

Δεν τον άκουγαν πια, όχι επειδή δεν τον πίστευαν, αλλά επειδή είχαν κουρασθεί να τον ακούν.

* * *

Το ίδιο βράδυ είπε στον Μηνά:

«Θα γίνει κακό.»

Ο Μηνάς έτρωγε ελιές.

«Πού;»

«Δεν ξέρω.»

«Τότε είναι δύσκολο να πάμε να το σταματήσουμε.»

Ο Μανούσος δεν χαμογέλασε.

«Δεν με ακούει κανείς.»

«Σε άκουγαν πολύ.»

«Τώρα γελούν.»

«Γιατί φώναξες για πολλά που δεν έγιναν.»

«Και τι θες; Να περιμένω να γίνει για να μιλήσω;»

Ο Μηνάς άφησε το κουκούτσι στο πιάτο.

«Όχι. Θέλω να μάθεις πως η φωνή είναι σαν το νερό στο πηγάδι. Αν τη σκορπάς παντού, όταν διηράσεις δεν θα 'χει μείνει.»

Ο Μανούσος σηκώθηκε.

«Ωραίες κουβέντες. Όταν δεις άνθρωπο κάτω από πέτρα, να τις θυμηθείς.»

«Κι εσύ όταν δεις άνθρωπο να μην είναι κάτω από πέτρα, θυμήσου πως είναι ζωντανός. Δεν είναι πρόβα για την καταστροφή.»

Ο Μανούσος κοίταξε τον Μηνά.

«Τι θέλεις να πεις;»

«Πως εμείς οι υπόλοιποι δεν είμαστε οι νεκροί σου.»

Η σιωπή έπεσε ανάμεσά τους.

Ο Μανούσος άσπρισε.

«Φύγε.»

«Μανούσο...»

«Φύγε.»

Ο Μηνάς σηκώθηκε αργά.

«Θα φύγω. Αλλά άκου ένα πράγμα.»

Ο Μανούσος γύρισε την πλάτη.

«Εγώ δεν είμαι ο Γιώργης. Ο Αλέξανδρος δεν είναι ο Γιώργης. Το παιδί που κατεβάζεις από τον τοίχο δεν είναι ο Γιώργης. Άσ' μας να είμαστε αυτοί που είμαστε.»

Η πόρτα έκλεισε.

Ο Μανούσος έμεινε όρθιος μέσα στο σκοτάδι.

* * *

Τις επόμενες μέρες δεν μίλησαν, μα ο Μανούσος συνέχισε να βλέπει.

Έβλεπε ένα κεραμίδι στραβό, ένα σκοινί φαγωμένο, ένα παιδί ξυπόλυτο σε πέτρες, έναν γέρο να κατεβαίνει γλιστερή σκάλα.

Κρατούσε το στόμα κλειστό.

Στην αρχή ένιωσε περήφανος.

«Να», είπε στον εαυτό του. «Μπορώ.»

Ύστερα, όμως, άρχισε να ιδρώνει.

Η σιωπή δεν ήταν ησυχία, αλλά ένα ζώο μέσα του που έξιχνε τα πλευρά.

Μια μέρα είδε την Ευγενία να αφήνει τη μικρή εγγονή της να παίζει κοντά στο πηγάδι. Το πηγάδι είχε χαμηλό πεζούλι.

Ο Μανούσος δάγκωσε τα χείλη.

Το κορίτσι έσκυψε κι ο Μανούσος έκανε ένα βήμα, αλλά σταμάτησε. Εκείνο σήκωσε ένα λουλούδι από κάτω κι έτρεξε στη γιαγιά του. Δεν είχε συμβεί τίποτα.

Ο Μανούσος ένιωσε τα γόνατά του να κόβονται από την ανακούφιση.

Τότε κατάλαβε πως ο φόβος δεν τον έκανε μονάχα να μιλά.

Τον έκανε να ζει κάθε ακίνδυνη στιγμή σαν να είχε μόλις γλιτώσει από θάνατο.

Και τότε κουράστηκε, για πρώτη φορά στη ζωή του, να φυλάει.

Η νύχτα του δυναμίτη

Η δεύτερη ανατίναξη ορίστηκε για Παρασκευή.

Ο Αλέξανδρος θα άνοιγε το στενότερο σημείο της πλαγιάς. Η γόμωση ήταν πάλι μικρή, μα αυτή τη φορά ο δρόμος περνούσε κάτω από βαρύτερο βράχο.

Ο Μανούσος το έμαθε από τον καφετζή και δεν είπε τίποτα.

Το βράδυ της Πέμπτης φυσούσε νοτιάς.

Τα τηλεγραφόσυρμα βούιζαν πάνω από το χωριό, τα παντζούρια χτυπούσαν και τα σκυλιά γάβγιζαν χωρίς λόγο.

Ο Μανούσος ξάπλωσε νωρίς, μα μόλις έκλεισε τα μάτια είδε τη ρωγμή. Τα άνοιξε και κοίταξε το ταβάνι· όταν τα ξανάκλεισε, είδε τον Γιώργη.

«Πεντακόσια χρόνια αυτού είναι», άκουσε τη φωνή του παλιού επιστάτη.

Έπειτα το μικρό ξερό κρακ.

Ο Μανούσος σηκώθηκε, φόρεσε τα παπούτσια και πήρε το φανάρι.

Δεν πήγε να σώσει κανέναν, είπε στον εαυτό του· μονάχα να δει, μονάχα να βεβαιωθεί.

Ο άνθρωπος, όταν θέλει να ξεγελάσει τον εαυτό του, ξέρει να μιλά πολύ ήσυχα.

* * *

Στο εργοτάξιο δεν ήταν κανείς.

Οι γομώσεις είχαν τοποθετηθεί, μα η τελική σύνδεση θα γινόταν το πρωί. Ο χώρος ήταν αποκλεισμένος και τα εργαλεία, τα ξύλα και τα σχοινιά μαζεμένα κάτω από πρόχειρο υπόστεγο.

Ο Μανούσος στάθηκε έξω από το σχοινί που έκλεινε το πέραςμα.

«Φύγε», είπε στον εαυτό του.

Έκανε ένα βήμα μέσα.

«Μονάχα θα κοιτάξω.»

Πλησίασε τον βράχο.

Ο νοτιάς φυσούσε μέσα στο φαράγγι και έκανε τις σκιές να κινούνται. Η ρωγμή έμοιαζε μεγαλύτερη στο φως του φαναριού.

Ο Μανούσος ακούμπησε την παλάμη του πάνω στην πέτρα.

Ένωσε ένα μικρό τριξίμο, τράβηξε το χέρι και περιέμενε. Τίποτα.

«Ακούω», ψιθύρισε.

Δεν ήξερε σε ποιον μιλούσε: στον βράχο, στον Γιώργη, στον Θεό ή στον εαυτό του;

Το μάτι του έπεσε στον εξοπλισμό της ανατίναξης.

Αν το πρωί δεν μπορούσαν να πυροδοτήσουν, σκέφτηκε, θα κέρδιζαν μία ακόμη μέρα για έλεγχο, τίποτα περισσότερο.

Δεν θα κατέστρεφε τίποτα ούτε θα έβαζε κανέναν σε κίνδυνο· θα εμπόδιζε το κακό. Έσκυψε και άπλωσε το χέρι.

«Μανούσο.»

Η φωνή ήρθε πίσω του.

Ο Μανούσος τινάχτηκε.

Το φανάρι γλίστρησε από το χέρι του και έπεσε στο χώμα. Έσβησε.

Στο σκοτάδι ακούστηκε ο Μηνάς.

«Μην κουνηθείς.»

«Τι κάνεις εδώ;»

«Σε ψάχνω.»

«Φύγε.»

«Όχι.»

Ο Μανούσος άναψε ξανά το φανάρι. Το πρόσωπο του Μηνά φάνηκε χλωμό.

«Τι πήγες να κάνεις;»

«Τίποτα.»

Ο Μηνάς κοίταξε το χέρι του, ύστερα τον εξοπλισμό.

«Μη μου λες ψέματα.»

«Θα σταματούσα την ανατίναξη.»

«Με ποιο δικαίωμα;»

Ο Μανούσος γέλασε πικρά.

«Πάλι το δικαίωμα! Αν αύριο πλακωθούν άνθρωποι, θα με ρωτήσεις για δικαίωμα;»

«Κι αν αύριο έρθουν οι εργάτες και βρουν κάτι πειραγμένο που δεν το ξέρουν;»

Ο Μανούσος κόμπιασε.

«Θα τους το έλεγα.»

«Πότε; Αφού τους αφήσεις πρώτα να πιστεύουν πως όλα είναι όπως τα άφησαν;»

«Ξέρω τι κάνω.»

«Όχι.»

Η λέξη ακούστηκε καθαρά.

Ο Μανούσος σήκωσε το κεφάλι.

«Τι είπες;»

Ο Μηνάς πλησίασε.

«Δεν ξέρεις τι κάνεις.»

«Εγώ δούλευα με δυναμίτη όταν εσύ...»

«Δεν μιλάω για τον δυναμίτη!»

Η φωνή του Μηνά αντήχησε στο φαράγγι.

Μικρές πέτρες κύλησαν κάπου ψηλά.

Και οι δυο σήκωσαν το κεφάλι.

Ο Μανούσος έκανε αμέσως να τρέξει προς τον βράχο.

Ο Μηνάς τον άρπαξε από το σακάκι.

«Πάλι!»

«Άφησέ με!»

«Πάλι κάνεις το ίδιο!»

Ο Μανούσος πάλεψε να ξεφύγει. Πάτησε σε χαλαρή πέτρα, γλί-
στησε και χτύπησε με τον ώμο πάνω σε ξύλινο στήριγμα. Το ξύλο
μετακινήθηκε. Από πάνω ακούστηκε βαθύτερο τρίζιμο.

Ο Μηνάς τον τράβηξε με όλη του τη δύναμη.

Ένα κομμάτι πέτρας, όχι μεγάλο μα αρκετό να σκοτώσει άνθρωπο, έπεσε εκεί όπου στεκόταν ο Μανούσος μια στιγμή πριν.

Σκόνη σηκώθηκε.

Οι δυο άντρες έμειναν στο χώμα.

Ο Μανούσος κοίταζε την πέτρα.

Ο Μηνάς λαχάνιαζε.

«Είδες;» ψιθύρισε ο Μανούσος.

Ο Μηνάς γύρισε αργά προς το μέρος του.

«Τι είδα;»

«Έπεσε.»

Ο Μηνάς τον κοίταξε σαν να μην πίστευε στ' αυτιά του.

«Εσύ την έριξες!»

Ο Μανούσος πάγωσε.

«Το στήριγμα...»

«Εσύ το χτύπησες!»

«Γιατί με τράβηξες!»

«Γιατί πήγες να μπεις κάτω από τον βράχο!»

Ο Μανούσος σηκώθηκε.

«Αν δεν με είχες τρομάξει...»

Ο Μηνάς πετάχτηκε κι αυτός όρθιος.

«Φτάνει!»

Η λέξη χτύπησε το φαράγγι.

Ο Μανούσος σώπασε.

Ο Μηνάς πλησίασε τόσο που τα πρόσωπά τους ήταν μια ανάσα μακριά.

«Όλο ψάχνεις το θηρίο έξω, Μανούσο. Στο ξύλο. Στον βράχο. Στο βαρέλι. Στο άλογο. Στα παιδιά. Στον δρόμο. Παντού.»

Ο Μανούσος τον κοίταζε.

Ο Μηνάς χτύπησε με το δάχτυλο το στήθος του.

«Και δεν είδες το ένα που σε ακολουθεί τριάντα χρόνια.»

Ο Μανούσος τραβήχτηκε.

«Ποιο;»

Ο Μηνάς πήρε ανάσα.

«Εσένα.»

Ο νοτιάς ούρλιαξε μέσα στο φαράγγι.

Ο Μανούσος γέλασε απότομα.

«Εγώ; Εγώ προσπαθώ να μη σκοτωθεί κανείς.»

«Και για να μη σκοτωθεί κανείς, μπήκες νύχτα σε κλειστό εργοτάξιο και πήγες να πειράξεις πράγματα που αύριο θα τα πιάσουν άλλοι. Έτρεξες κάτω από βράχο. Χτύπησες στήριγμα. Παραλίγο να σκοτωθείς και να με σκοτώσεις.»

«Δεν θα...»

«Μη λες 'δεν θα'. Αυτή είναι η λέξη που μισείς όταν τη λένε οι άλλοι.»

Ο Μανούσος άνοιξε το στόμα, μα δεν βγήκε φωνή.

Ο Μηνάς συνέχισε, πιο ήσυχα τώρα.

«Δεν φοβάσαι τον θάνατο, Μανούσο. Τον κυνηγάς.»

«Ψέματα.»

«Τον κυνηγάς από τότε που πέθανε ο αδελφός σου. Θες να τον προλάβεις αυτή τη φορά. Θες να γυρίσεις πίσω και να φωνάξεις. Και επειδή δεν μπορείς, μας βάζεις όλους στη θέση του Γιώργη.»

Ο Μανούσος άρχισε να τρέμει.

«Σώπα.»

«Δεν είμαστε ο Γιώργης.»

«Σώπα.»

«Κι εσύ δεν είσαι πια ο άνθρωπος που σώπασε τότε.»

«Σώπα!»

Ο Μανούσος σήκωσε το χέρι.

Ο Μηνάς δεν κουνήθηκε.

Το χέρι έμεινε στον αέρα, κι ο Μανούσος το κοίταξε σαν να μην ήταν δικό του πριν το κατεβάσει αργά.

Ο Μηνάς μίλησε σχεδόν ψιθυριστά.

«Το βλέπεις;»

Ο Μανούσος δεν απάντησε.

«Θες τόσο πολύ να μας φυλάξεις, που στο τέλος πρέπει να φυλαχτούμε από σένα.»

Ο Μανούσος έκανε ένα βήμα πίσω.

Το πρόσωπό του άδειασε.

Για πρώτη φορά μετά από τριάντα χρόνια δεν είδε μπροστά του κανέναν κίνδυνο παρά μονάχα τον εαυτό του — και τρόμαξε.

Η σιωπή

Το πρωί ο Αλέξανδρος είδε την πέτρα, το μετακινημένο στήριγμα και τα ίχνη.

Ο Μηνάς τού είπε όλη την αλήθεια, ενώ ο Μανούσος στεκόταν λίγο πιο πέρα χωρίς να υπερασπιστεί τον εαυτό του.

Ο Αλέξανδρος έγινε κόκκινος.

«Θα μπορούσες να σκοτώσεις άνθρωπο.»

Ο Μανούσος κατέβασε τα μάτια.

«Το ξέρω.»

Ο Αλέξανδρος σταμάτησε.

Περίμενε αντίρρηση, εξήγηση, το γνωστό «μπορεί», μα δεν ήρθε τίποτα.

«Δεν θα ξαναπλησιάσεις εδώ.»

«Καλά.»

«Αν σε δω, θα σε δέσω ο ίδιος και θα σε πάω στον χωροφύλακα.»

«Καλά.»

Ο Αλέξανδρος κοίταξε τον Μηνά.

«Πήγαινε τον σπίτι.»

Ο Μανούσος σήκωσε το κεφάλι.

«Δεν χρειάζομαι κανέναν.»

Ο Μηνάς είπε ήρεμα:

«Αυτό είναι που χρειάζεται να μάθεις να μην λες.»

Περπάτησαν ως το χωριό χωρίς κουβέντα.

* * *

Η ιστορία ταξίδεψε γρηγορότερα από τον τηλεγράφο.

Ως το μεσημέρι όλοι ήξεραν πως ο Μανούσος είχε μπει νύχτα στο εργοτάξιο. Ως το βράδυ είχαν προστεθεί δυο εκρήξεις, τρεις καβγάδες κι ένας μισός φόνος που δεν έγιναν ποτέ.

Στο καφενείο, όταν μπήκε ο Μανούσος, σταμάτησαν οι κουβέντες.

Κάθισε μόνος και ο καφετζής τού έβαλε ρακή χωρίς να ρωτήσει. Κανείς δεν γέλασε, κι ο Μανούσος θα προτιμούσε να γελούν.

Το γέλιο ήταν ελαφρύ. Η σιωπή είχε βάρος.

Ήπιε και έφυγε.

Από εκείνη τη μέρα δεν προειδοποίησε κανέναν.

Είδε σκάλα στραβά και πέρασε, παιδί πάνω σε δέντρο και πέρασε, τον Στρατή να φορτώνει το παλιό κάρο και πάλι πέρασε.

Ο Στρατής γύρισε και τον κοίταξε ξαφνιασμένος.

Ο Μανούσος δεν είπε τίποτα.

Τρεις μέρες αργότερα ο άξονας του κάρου έσπασε στην αυλή. Δεν χτύπησε κανείς.

Ο Στρατής πήγε να τον βρει.

«Το είχες δει;»

Ο Μανούσος τον κοίταξε.

«Ναι.»

«Γιατί δεν μίλησες;»

Ο Μανούσος χαμογέλασε πικρά.

«Δεν είναι δουλειά μου.»

Ο Στρατής έμεινε με το στόμα ανοιχτό.

«Μα...»

«Τι;»

Ο μπακάλης δεν ήξερε τι να πει.

Έφυγε θυμωμένος.

Ο Μανούσος γέλασε μόνος.

Τώρα που σώπαινε, οι άλλοι ήθελαν να μιλήσει.

Ο κόσμος δεν ήξερε ποτέ τι ήθελε από έναν άνθρωπο.

* * *

Ένα απόγεμα έφτασε στο χωριό η Δέσποινα, η κόρη του.

Ἦρθε με τον άντρα της και τον μικρό της γιο, τον Γιωργή.
Το όνομα το είχε διαλέξει ο Μανούσος.
Ὅταν γεννήθηκε το παιδί, είχε παρακαλέσει την κόρη του.
«Δώσ' του το όνομα του θείου σου.»
Ἡ Δέσποινα είχε δεχτεί.
Τώρα, βλέποντας τον δεκάχρονο Γιωργή να κατεβαίνει από το
κάρρο, ο Μανούσος ένιωσε την παλιά μαχαιριά.
Το παιδί έτρεξε πάνω του.
«Παππού!»
Ο Μανούσος άνοιξε τα χέρια.
Ὑστερα είδε πως τα κορδόνια του παιδιού ήταν λυμένα.
Το στόμα του άνοιξε μόνο του, μα το έκλεισε.
Ἡ Δέσποινα το πρόσεξε.
«Τι;»
«Τίποτα.»
Το παιδί σκόνταψε στο κατώφλι, γέλασε και σηκώθηκε.
Ο Μανούσος έκλεισε τα μάτια.
Ἡ Δέσποινα τον κοίταξε πολλή ώρα.
Το βράδυ, όταν το παιδί κοιμήθηκε, κάθισαν οι δυο τους στην
αυλή.
«Μου είπε ο παπάς τι έγινε.»
Ο Μανούσος ένευσε.
«Είσαι καλά;»
«Ναι.»
«Ψέματα.»
Ο Μανούσος χαμογέλασε.
«Εσύ πάντα μιλούσες ίσια.»
«Γιατί εσύ μιλούσες για όλους τους άλλους.»
Ἐμειναν λίγο ήσυχοι.
«Σε φόβιζα;» ρώτησε ξαφνικά ο Μανούσος.
Ἡ Δέσποινα γύρισε.
«Πότε;»
«Ὅταν ήσουν μικρή.»
Ἡ κόρη του δεν απάντησε αμέσως.

«Ναι.»

Ο Μανούσος κοίταξε τα χέρια του.

«Γιατί;»

«Όχι γιατί φώναζες. Γιατί κάθε φορά που έβγαινα από την πόρτα, με κοίταζες σαν να μπορούσε να είναι η τελευταία.»

Ο Μανούσος κατάπιε.

«Ο κόσμος έχει κινδύνους.»

«Το ξέρω.»

«Και παιδιά χάνονται.»

«Το ξέρω.»

«Τότε;»

Η Δέσποινα πήρε το χέρι του.

«Πατέρα, εσύ δεν μας μάθαινες να προσέχουμε. Μας μάθαινες να φοβόμαστε ότι θα σε σκοτώσουμε αν πάθουμε κάτι.»

Ο Μανούσος τραβήχτηκε.

«Τι λες;»

«Έτσι το ένιωθα. Πως αν χτυπούσα, θα πονούσες εσύ περισσότερο. Αν αργούσα, θα σε σκότωνα από την αγωνία. Αν ρίσκαρα, σε πρόδιδα.»

Τα λόγια της Δέσποινας ενώθηκαν μέσα του με του Μηνά.

Θα πρέπει να φυλαχτούμε από σένα.

Ο Μανούσος σηκώθηκε και πήγε ως την άκρη της αυλής.

«Εγώ σας αγαπούσα.»

«Το ξέρω.»

Η φωνή της κόρης του ήταν μαλακή.

«Γι' αυτό πονάει.»

Ο Μανούσος γύρισε.

Η Δέσποινα είχε δάκρυα.

«Δεν θέλω να μη νοιάζεσαι», είπε. «Θέλω να μας αφήνεις να ζούμε.»

Ο Μανούσος κάθισε πάλι και, για πρώτη φορά, δεν είχε απάντηση.

Ο άνθρωπος που δεν φύλαγε

Την άλλη μέρα ο μικρός Γιωργής ζήτησε από τον παππού του να πάνε ως το φαράγγι.

«Όχι», είπε αμέσως ο Μανούσος.

Το παιδί κατέβασε το κεφάλι.

Ο Μανούσος άκουσε τη δική του φωνή σαν να ερχόταν από άλλο στόμα.

Μην πας. Μην ανέβεις. Μην τρέξεις.

Κοίταξε τη Δέσποινα, που δεν είπε τίποτα και περίμενε.

Ο Μανούσος πήρε ανάσα.

«Γιατί θέλεις να πας;»

Το παιδί σήκωσε τα μάτια.

«Να δω τον δρόμο που ανοίγουν.»

«Θα πάμε μέχρι εκεί που επιτρέπεται.»

Ο Γιωργής φωτίστηκε.

«Σήμερα;»

Ο Μανούσος ένωσε τον φόβο να σγκώνεται μέσα του σαν σκύλος που μυρίστηκε ξένο.

«Σήμερα.»

Πήραν το μονοπάτι.

Ο Μανούσος περπατούσε μισό βήμα πίσω από το παιδί. Με κάθε πέτρα, κλαδί ή στενή στροφή, το χέρι του σκωνόταν από μόνο του, κι εκείνος το κατέβαζε.

Στο πιο στενό σημείο ο Γιωργής πάτησε στην άκρη.

Ο Μανούσος άνοιξε το στόμα.

«Παππού;»

«Κοίτα πού πατάς.»

Το παιδί κοίταξε.

«Κοιτάζω.»

«Καλά.»

Μονάχα αυτό, κι όμως ο Μανούσος ένιωσε σαν να είχε σπκώσει βράχο.

Όταν έφτασαν στο σημείο απ' όπου φαινόταν ο καινούργιος δρόμος, ο Γιωργής έμεινε με το στόμα ανοιχτό.

«Μεγάλος!»

«Θα μεγαλώσει κι άλλο.»

«Θα περνούν αμάξια;»

«Ναι.»

«Και γρήγορα;»

Ο Μανούσος πήγε να πει *μην πλησιάζεις ποτέ*. Σταμάτησε.

«Τα αμάξια δεν έχουν μυαλό», είπε. «Ο άνθρωπος πρέπει να έχει για δυο.»

Ο μικρός γέλασε.

«Τα αμάξια έχουν άλογα;»

«Μερικά τόσα πολλά που δεν τα βλέπεις.»

Το παιδί δεν κατάλαβε. Δεν πείραζε.

Ο Μανούσος κοίταξε τη ρωγμή της Κακής Στροφής, που στεκόταν ακόμη, και δεν είπε τίποτα.

* * *

Στην επιστροφή βρήκαν τον Μηνά καθισμένο κάτω από μια χαρουπιά.

«Α, ωραία», είπε. «Ο μεγάλος κίνδυνος και ο μικρός κίνδυνος μαζί.»

Ο Γιωργής γέλασε.

«Ποιος είναι ποιος;»

Ο Μηνάς κοίταξε τον Μανούσο.

«Ακόμη το εξετάζουμε.»

Ο Μανούσος κάθισε δίπλα του.

Το παιδί έτρεξε λίγο παρακάτω να κυνηγήσει ακρίδες.

Ο Μηνάς το παρατήρησε.

«Δεν του φώναξεις.»
«Το είδες;»
«Όλο το χωριό το άκουσε που δεν του φώναξεις.»
Ο Μανούσος χαμογέλασε.
«Δεν είναι εύκολο.»
«Τα εύκολα δεν αλλάζουν άνθρωπο.»
Ο Μανούσος κοίταξε τον φίλο του.
«Εκείνη τη νύχτα είχες δίκιο.»
Ο Μηνάς δεν απάντησε αμέσως.
«Σε ποιο απ' όλα; Λέω πολλά σοφά και τα ξεχνώ.»
«Για μένα.»
Ο Μηνάς σοβάρεψε.
Ο Μανούσος κοίταξε το παιδί.
«Είδα τη ρωγμή τότε.»
Ο Μηνάς έμεινε ακίνητος.
«Στο λατομείο;»
«Ναι.»
«Πριν πέσει;»
«Ναι.»
Ο αέρας κούνησε τα φύλλα.
«Γιατί δεν μίλησες;»
Ο Μανούσος γέλασε πικρά.
«Μίλησα λίγο. Με κορόιδεψαν. Και σώπασα.»
«Και ο Γιώργης;»
«Δούλεψε από κάτω.»
Ο Μηνάς έκλεισε τα μάτια.
Ο Μανούσος συνέχισε:
«Η μάνα μου ρώτησε: 'Δεν το 'δε κανείς;' Εγώ ήμουν πίσω της. Δεν της είπα.»
Ο Μηνάς έβαλε τα χέρια στα γόνατα.
«Τόσα χρόνια;»
«Τόσα.»
«Και δεν το είπες σε κανέναν;»
«Σε σένα.»

Ο Μηνάς έμεινε ήσυχος.

Ύστερα είπε:

«Τώρα καταλαβαίνω.»

Ο Μανούσος τον κοίταξε.

«Τι;»

«Γιατί φωνάζεις τόσο δυνατά. Προσπαθείς να φτάσει η φωνή σου τριάντα χρόνια πίσω.»

Ο Μανούσος χαμήλωσε το κεφάλι.

«Δεν φτάνει.»

«Όχι.»

Ο Μανούσος πήρε μια πέτρα και την έτριψε στο χέρι.

«Τότε τι να την κάνω;»

Ο Μηνάς έδειξε το παιδί.

«Να τη χρησιμοποιείς εδώ. Σήμερα. Όχι τότε.»

«Πώς;»

«Να λες ό,τι βλέπεις. Μια φορά. Καθαρά. Κι ύστερα να θυμάσαι πως ο άλλος είναι άνθρωπος, όχι προέκταση του φόβου σου.»

Ο Μανούσος κούνησε το κεφάλι.

«Κι αν δεν ακούσει;»

«Τότε θα πονέσεις.»

«Κι αν πάθει κάτι;»

«Θα πονέσεις περισσότερο.»

«Κι αυτό είναι όλο;»

Ο Μηνάς τον κοίταξε με εκείνο το παράξενο, ήρεμο βλέμμα που είχε όταν σταματούσε να κάνει αστεία.

«Αυτό είναι να αγαπάς άνθρωπο, Μανούσο. Όχι να τον κάνεις ασφαλή. Να δέχεσαι πως δεν μπορείς.»

Ο Μανούσος έστρεψε το πρόσωπο προς το βουνό.

Η φράση τού φάνηκε πιο τρομακτική από κάθε γκρεμό.

* * *

Λίγες μέρες αργότερα ο Μηνάς τον βρήκε πεσμένο στην αυλή.

Όχι αναίσθητο. Καθισμένο στο χώμα, με την πλάτη στον τοίχο και το πρόσωπο άσπρο.

«Τι έπαθες;»

«Τίποτα.»

Ο Μηνάς γονάτισε.

«Τι τίποτα;»

«Ζαλίστηκα.»

«Από πότε;»

Ο Μανούσος δεν απάντησε.

«Από πότε;»

«Μερικές μέρες.»

Ο Μηνάς τον κοίταξε με θυμό.

«Και δεν είπες τίποτα;»

«Θα περάσει.»

Ο Μηνάς άρχισε να γελά, μα όχι από χαρά.

«Τι γελάς;»

«Θα περάσει!»

Σηκώθηκε.

«Ο άνθρωπος που ξυπνά χωριό επειδή ένα σκοινί είναι φαγωμένο, κάθεται πέντε μέρες και ζαλίζεται και λέει 'θα περάσει'.»

«Δεν είναι το ίδιο.»

«Βέβαια. Γιατί εδώ είσαι εσύ.»

Ο Μανούσος συνοφρυώθηκε.

Ο Μηνάς έσκυψε πάνω του.

«Να κι άλλο που δεν είδες. Όλους φυλάς εκτός από έναν.»

«Ποιον;»

«Εσένα.»

Ο Μανούσος γέλασε αδύναμα.

«Εγώ ξέρω το σώμα μου.»

«Κι ο Στρατής ήξερε το βαρέλι του. Κι ο άλλος ήξερε το άλογό του. Κι ο μηχανικός ξέρει τον βράχο. Δεν τους αφήνεις όμως ήσυχους.»

Ο Μανούσος δεν είχε τι να πει.

Ο Μηνάς φώναξε τη Δέσποινα.

Ο γιατρός της χώρας ήρθε την άλλη μέρα. Δεν βρήκε κάτι βαρύ·
κούραση, λίγη αδυναμία, ανάγκη για ξεκούραση και φαγητό.

Ο Μηνάς άκουγε με σταυρωμένα χέρια.

Όταν έφυγε ο γιατρός, ακούμπησε μπροστά στον Μανούσο ένα
πιάτο.

«Φάε.»

«Δεν πεινώ.»

Ο Μηνάς σήκωσε το φρύδι.

Ο Μανούσος πήρε το κουτάλι.

«Τύραννε.»

«Μαθαίνω από τους καλύτερους.»

Και γέλασαν.

Ο μεγάλος νοτιάς

Ο νοτιάς ήρθε νύχτα, όχι σαν αέρας αλλά σαν ζώο.

Κατέβηκε από τα βουνά, μπήκε στα στενά, χτύπησε πόρτες, τράβηξε κεραμίδια, λύγισε ελιές. Τα τηλεγραφόσυρμα άρχισαν να ουρλιάζουν πάνω από το χωριό.

Ο Μανούσος ξύπνησε από τον πρώτο δυνατό κρότο και σηκώθηκε με την καρδιά του να χτυπά όπως παλιά.

Το ξύλο.

Φόρεσε το σακάκι, άνοιξε την πόρτα και βρήκε τον Μηνά απ' έξω, μούσκεμα.

«Πού πας;»

Ο Μανούσος τον κοίταξε.

«Εσύ πού πας;»

«Ήρθα να δω αν θα κάνεις βλακεία.»

Ένας κεραυνός φώτισε τον δρόμο.

Ο Μανούσος κοίταξε προς την άκρη του χωριού.

Το πρώτο τηλεγραφοξύλο λυγιζόταν ελαφρά στον αέρα.

«Το βλέπεις;»

«Το βλέπω.»

«Θα πέσει.»

Ο Μηνάς σκούπισε το νερό από το πρόσωπο.

«Μπορεί.»

Ο Μανούσος γύρισε έκπληκτος.

«Τώρα λες κι εσύ 'μπορεί';»

«Από σένα κόλλησα.»

Ο Μανούσος έκανε να προχωρήσει.

Ο Μηνάς μπήκε μπροστά του.

«Όχι.»

«Πρέπει να δω τη βάση.»

«Μέσα σε τούτο;»

«Αν έχει χαλαρώσει...»

«Και τι θα κάνεις; Θα κρατήσεις τον στύλο με τα χέρια;»

Ο Μανούσος έμεινε.

Ο άνεμος τού μαστίγωνε το πρόσωπο.

«Τα σπίτια...»

«Ξυπνάμε όσους είναι κοντά και τους λέμε να μείνουν από την άλλη πλευρά. Αυτό μπορούμε.»

Ο Μανούσος κοίταξε τον Μηνά.

Δεν είπε «δεν θα πέσει» ούτε «μη φοβάσαι». Είπε μονάχα τι μπορούσαν να κάνουν.

Μαζί ξύπνησαν τον φούρναρη και δυο οικογένειες, τους έβαλαν στα πίσω δωμάτια, έλυσαν το μουλάρι του Σήφη και το πήγαν σε κλειστή αυλή.

Ο Μανούσος ήθελε κάθε λίγο να βγει.

Ο Μηνάς τον κοιτούσε.

«Μη.»

Και ο Μανούσος έμενε.

Ο στύλος άντεχε.

* * *

Λίγο πριν τα μεσάνυχτα ακούστηκε φωνή από τον πάνω μαχαλά.

«Βοήθεια!»

Ο Μανούσος τινάχτηκε.

Ο Μηνάς τον άρπαξε από το μπράτσο.

«Πρώτα ακούμε.»

Ένας άντρας έτρεχε προς το μέρος τους.

«Η μάντρα του Βασίλη έπεσε! Έκλεισε τον δρόμο και η γριά μάνα του είναι στο σπίτι!»

Ο Μανούσος ξεκίνησε.

Ο Μηνάς μαζί του.

Στον πάνω μαχαλά μια παλιά ξερολιθιά είχε καταρρεύσει και είχε σωριαστεί μπροστά στην πόρτα ενός χαμηλού σπιτιού. Η γριά ήταν μέσα, φοβισμένη αλλά καλά.

Ο Μανούσος έσκυψε στις πέτρες.

«Μην τραβάτε από πάνω!» φώναξε. «Θα φύγουν οι άλλες.»

Έπειτα σταμάτησε, πήρε ανάσα και κοίταξε τον Αλέξανδρο, που είχε φτάσει με δυο εργάτες.

«Εσύ ξέρεις καλύτερα», είπε. «Πώς το κάνουμε;»

Ο Αλέξανδρος τον κοίταξε για μια στιγμή.

Ύστερα γονάτισε.

«Από τη δεξιά πλευρά. Μία μία. Κι ένας να κρατά το φως.»

Δούλεψαν όλοι μαζί.

Ο Μανούσος δεν έδινε διαταγές, έκανε ό,τι του έλεγαν και, όταν είδε μια πέτρα να πατά παράξενα, είπε μονάχα:

«Αλέξανδρε, κοίτα ετούτη.»

Ο μηχανικός κοίταξε.

«Σωστά. Μην την αγγίξει κανείς ακόμη.»

Ο Μανούσος ένιωσε κάτι ζεστό να ανεβαίνει στο στήθος του, όχι δικαίωση αλλά κάτι πιο ήσυχο: η φωνή του μπορούσε να υπάρχει χωρίς να κυβερνά.

Σε μισή ώρα άνοιξαν πέρασμα. Η γριά βγήκε τυλιγμένη με κουβέρτα και χτύπησε τον Μανούσο στο μάγουλο.

«Εσύ πάλι;»

Ο Μανούσος γέλασε.

«Εγώ πάλι.»

«Δεν θα ησυχάσουμε ποτέ από σένα;»

«Προσπαθώ.»

Η γριά δεν κατάλαβε.

Ο Μηνάς κατάλαβε.

* * *

Όταν γύρισαν στην κάτω γειτονιά, ο άνεμος είχε αρχίσει να πέφτει. Το τηλεγραφόξυλο στεκόταν ακόμη.

Ο Μανούσος στάθηκε απέναντί του.

Ήταν μούσκεμα, κουρασμένος και γεμάτος λάσπη όταν ο Μηνάς ήρθε δίπλα του.

«Λοιπόν;»

Ο Μανούσος κοίταξε το ξύλο.

«Ακόμα στέκεται.»

«Σου το είχα πει.»

Ο Μανούσος γύρισε.

«Όχι. Μου έλεγες πως δεν ξέρεις.»

Ο Μηνάς χαμογέλασε.

«Πρόοδος.»

Ο Μανούσος ξανακοίταξε τον στύλο.

«Μπορεί να πέσει αύριο.»

Ο Μηνάς αναστέναξε.

Ο Μανούσος χαμογέλασε.

«Μα αύριο θα το δούμε αύριο.»

Ο Μηνάς τον κοίταξε.

Ύστερα άρχισε να γελά.

Γέλασε κι ο Μανούσος.

Και τα σύρματα πάνω τους συνέχισαν να βουίζουν, μα για πρώτη φορά ο Μανούσος δεν άκουσε προειδοποίηση.

Άκουσε μονάχα τον άνεμο.

Τα θηρία του ανέμου

Ο δρόμος τέλειωσε την άνοιξη.

Δεν ήταν μεγάλος δρόμος ούτε άλλαξε τον κόσμο· μονάχα έκοψε μερικές ώρες από τη διαδρομή ως τη χώρα, έφερε πιο γρήγορα γιατρό, πήρε πιο γρήγορα λάδι και κρασί, έφερε ξένους που ρωτούσαν γιατί το χωριό λεγόταν έτσι κι έφευγαν χωρίς να μάθουν.

Η Κακή Στροφή κι η ρωγμή έμειναν στη θέση τους, ενώ ο Αλέξανδρος έφυγε μια βδομάδα μετά τα εγκαίνια.

Την τελευταία μέρα βρήκε τον Μανούσο στο καφενείο.

«Θα περάσουν χρόνια πριν ξαναδώ τόσο επίμονο άνθρωπο.»

«Άμα είσαι τυχερός.»

Ο Αλέξανδρος γέλασε.

«Είχες άδικο για τη ρωγμή.»

Ο Μανούσος ήπια μια γουλιά.

«Ναι.»

Ο μηχανικός ξαφνιάστηκε.

«Έτσι απλά;»

«Πώς αλλιώς;»

«Περίμενα ένα 'μέχρι τώρα'.»

Ο Μανούσος χαμογέλασε.

«Το σκέφτηκα.»

Έδωσαν τα χέρια, κι ο Αλέξανδρος έφυγε. Ο Μηνάς, όμως, όχι.

Είχε αποφασίσει να μείνει ως το καλοκαίρι, μετά ως το φθινόπωρο, κι ύστερα σταμάτησε να δίνει ημερομηνίες.

«Έχει καλό φαΐ εδώ», έλεγε.

Κανείς δεν τον πίστευε.

Ένα πρωί ο Μανούσος πήγε μόνος στο νεκροταφείο και κάθισε μπροστά στον τάφο του Γιώργη.

Ο ήλιος δεν είχε ανέβει πολύ και το χρώμα μύριζε ακόμη νύχτα.

Ο Μανούσος έβγαλε το καπέλο.

«Σήμερα θα σου πω κάτι που το ξέρεις.»

Σώπασε για λίγο.

«Είδα τη ρωγμή.»

Η φωνή του έτρεμε.

«Την είδα και δεν φώναξα όσο έπρεπε.»

Έσκυψε.

«Με κορόιδεψαν και φοβήθηκα μη με πουν κουζουλό. Και σε άφησα από κάτω.»

Τα μάτια του γέμισαν.

«Υστερα πέρασα τη ζωή μου φωνάζοντας. Σε ανθρώπους που δεν έφταιγαν. Σε παιδιά που δεν ήσουν εσύ. Σε βράχους που δεν ήταν εκείνος ο βράχος.»

Ένα τζιτζίκι άρχισε κάπου, πρόωρο για την ώρα.

«Νόμιζα πως άμα σώσω αρκετούς, θα γυρίσεις.»

Ο Μανούσος γέλασε μέσα στα δάκρυα.

«Κουζουλάδα.»

Άγγιξε την πέτρα.

«Δεν γυρίζεις.»

Για πρώτη φορά το είπε χωρίς να παλεύει με τη λέξη.

«Κι εγώ δεν γυρίζω.»

Έμεινε λίγο.

«Θα προσέχω τους ανθρώπους. Αυτό δεν μπορώ να το κόψω. Μα θα προσπαθώ να τους βλέπω όπως είναι. Όχι όπως φοβάμαι.»

Σηκώθηκε.

«Και συγχώρεσέ με.»

Έκανε δυο βήματα, ύστερα γύρισε.

«Όχι. Δεν ξέρω αν μπορείς. Εγώ πρέπει.»

Και έφυγε.

Στην άκρη του χωριού τον περίμενε ο Μηνάς.

«Πού ήσουν;»

«Στον Γιώργη.»

Ο Μηνάς δεν ρώτησε.

Περπάτησαν μαζί.

Όταν έφτασαν στο πρώτο τηλεγραφόξυλο, σταμάτησαν.

Το ξύλο στεκόταν εκεί όπως την πρώτη μέρα. Η βάση του είχε σκληρύνει μέσα στη γη. Τα σύρματα έτρεχαν πέρα, πάνω από λόφους και ελιές, κουβαλώντας ειδήσεις ανθρώπων που δεν θα γνώριζαν ποτέ.

Ένα παιδί περπατούσε πάνω σε χαμηλή μάντρα.

Ο Μανούσος το είδε, κι ο Μηνάς είδε τον Μανούσο να το βλέπει καθώς το παιδί άνοιγε τα χέρια για ισορροπία.

Ο Μανούσος πήρε ανάσα.

«Μικρέ.»

Το παιδί γύρισε.

«Τι;»

Ο Μανούσος έδειξε κάτω.

«Κοίτα πού πατάς.»

Το παιδί κοίταξε τα πόδια του.

«Κοιτάζω.»

«Καλά.»

Συνέχισε πάνω στη μάντρα.

Ο Μανούσος δεν έτρεξε ούτε άπλωσε χέρι· περπάτησε μονάχα δίπλα του για λίγα βήματα, χωρίς να το πλησιάσει.

Το παιδί έφτασε στην άκρη, πήδηξε στη γη κι έφυγε τρέχοντας.

Ο Μηνάς χαμογέλασε.

«Δεν έπεςε.»

Ο Μανούσος κοίταξε το παιδί που χανόταν στον δρόμο.

«Όχι.»

«Κι εσύ δεν το έσωσες.»

Ο Μανούσος γύρισε.

«Όχι.»

Ο Μηνάς περιμένε.

«Και;»

Ο Μανούσος σκέφτηκε λίγο.

Ύστερα χαμογέλασε.

«Ωραίο είναι.»

«Ποιο;»

«Να μη χρειάζεται να σε σώσουν.»

Συνέχισαν.

Λίγο πιο πέρα ένας χωρικός είχε αφήσει μια σκάλα ακουμπισμένη
στραβά σε τοίχο.

Ο Μανούσος σταμάτησε.

Ο Μηνάς σταμάτησε κι αυτός.

Κοίταξαν τη σκάλα.

Κοίταξαν ο ένας τον άλλο.

Ο Μηνάς σήκωσε το φρύδι.

Ο Μανούσος πλησίασε τον χωρικό.

«Η σκάλα σου γέρνει.»

Ο άντρας γύρισε.

«Κρατά.»

Ο παλιός Μανούσος θα την είχε κατεβάσει ο ίδιος.

Ο καινούργιος Μανούσος δεν ήξερε ακόμη τι έπρεπε να κάνει.

Στάθηκε μια στιγμή.

«Εγώ θα την έδενα», είπε.

Ο χωρικός κοίταξε τη σκάλα.

«Μπορεί.»

Και συνέχισε τη δουλειά του.

Ο Μανούσος γύρισε στον Μηνά.

«Δεν την έδεσε.»

«Το είδα.»

«Μπορεί να πέσει.»

«Μπορεί.»

«Κι αν πέσει;»

Ο Μηνάς χαμογέλασε.

«Τότε θα βοηθήσουμε να τον σπκώσουμε.»

Ο Μανούσος κοίταξε πάλι τη σκάλα.

Το πρόσωπό του συσπάστηκε.

«Δύσκολο.»

«Πολύ.»

Πήραν τον δρόμο.

Πίσω τους η σκάλα έμεινε όρθια.

Μπροστά τους ο άνεμος κατέβαινε από το βουνό και έτρεχε μέσα στα χωράφια. Τα σύρματα του τηλεγράφου άρχισαν πάλι να τραγουδούν.

Ο Μανούσος σήκωσε το κεφάλι.

Κάποτε άκουγε μέσα σ' εκείνον τον ήχο προειδοποιήσεις, κραυγές, θηρία που έρχονταν από μακριά.

Τώρα άκουσε και κάτι άλλο: χώρο για να πέσει μια πέτρα, χώρο για να σταθεί, χώρο για να φοβηθεί ένας άνθρωπος και να προχωρήσει παρ' όλα αυτά.

Ο Μηνάς τον σκούντηξε.

«Τι ακούς;»

Ο Μανούσος χαμογέλασε.

«Τον αγέρα.»

Και συνέχισαν δίπλα δίπλα, ενώ πίσω τους έμεναν τα ξύλα, οι ρωγμές, οι γκρεμοί και τα άλλα θηρία του κόσμου — άλλα αληθινά, άλλα φτιαγμένα από φόβο — κι ανάμεσά τους το πιο δύσκολο θηρίο απ' όλα, εκείνο που ο άνθρωπος κουβαλά όπου κι αν πάει και που δεν νικιέται με τσάπα, ούτε με φωνές, παρά μονάχα όταν τολμήσει να το κοιτάξει κατάματα.

ΤΕΛΟΣ